

بازآفرینی عملکردی باغ امام رضا(ع) با رویکرد فرهنگ، سلامت و اقتصاد^۱

قدیر صیامی

عضو هیئت علمی گروه شهرسازی، دانشگاه بین‌المللی امام رضا(ع)، مشهد، ایران

الهام ضیایی^۲

کارشناس ارشد برنامه‌ریزی شهری دانشگاه بین‌المللی امام رضا(ع)، مشهد، ایران

تاریخ دریافت: ۱۳۹۹/۳/۱۲ تاریخ پذیرش: ۱۳۹۹/۶/۳۱

چکیده

امروزه ایجاد مجموعه‌های گذران اوقات فراغت با رویکرد یکپارچه فرهنگی، تربیتی، آموزشی، تفریحی و سلامت در بستری زیست محیطی به یک راهبرد مهم در مدیریت و برنامه‌ریزی کلانشهرهای جهان بدل شده است. مجموعه باغ امام رضا(ع) یکی از پهنه‌های موقوفات اکولوژیک آستان قدس رضوی در شهر مشهد با مساحت ۱۱۴ هکتار است که می‌تواند ضمن حفظ عملکرد اصلی خود و به یک مرکز فرهنگی اجتماعی و سلامت محور و اقتصادی در خدمت نیازهای شهروندان و حتی زائرین باشد. روش انجام این پژوهش تحلیلی-توصیفی با رویکرد سنجش و ارزیابی است. ابزارهای تحلیلی این پژوهش نرم‌افزار Expert Choice برای سنجش وزن و میزان اثربخشی متغیرهای موثر در بازآفرینی باغ امام رضا(ع) بوده است. تکنیک مورد استفاده در این پژوهش برای انتخاب سناریوها و عملکردهای بهینه تکنیک تحلیل سلسله مراتبی (AHP) است. یافته‌های این پژوهش نشان می‌دهد که از بین سه گزینه (آلترناتیو) بازآفرینی باغ امام رضا(ع) گزینه شماره یک (باغ فرهنگ و هنر با رویکرد مکمل اقتصاد سلامت) با امتیاز ۰/۳۴۷ از اولویت بالاتری برای بازآفرینی عملکردی قرار گرفت. نتیجه این بررسی مبتنی بر نیازسنجی و امکانسنجی نشان می‌دهد که مجموعه باغ امام رضا(ع) که در حال حاضر تنها به عنوان یک باغ مثمر در موقعیت استراتژیک شهر مشهد که در حال حاضر صرفاً از محصولات باغی آن استفاده می‌شود از این ظرفیت منحصر به فرد برخوردار است که بتواند علاوه بر امکان فراهم کردن محیطی برای فراغت، سرگرمی و ورزش گروه‌های مختلف جامعه شهری و زائران و مسافران و همچنین به مثابه پایگاهی برای تولید، نمایش و عرضه محصولات و خدمات هنری و فرهنگی، به عنوان مرکزی سرزنده و پویا در حوزه اقتصاد سلامت نیز نقش آفرین باشد.

واژگان کلیدی: بازآفرینی عملکردی، فرهنگ، فراغت، اقتصاد سلامت، باغ امام رضا(ع). مشهد.

۱- این مقاله برگرفته از پایان نامه نویسنده دوم با عنوان ((برنامه ریزی عملکردی باغ امام رضا(ع) با رویکرد فرهنگ، سلامت، نوآوری به راهنمایی نویسنده اول می‌باشد.

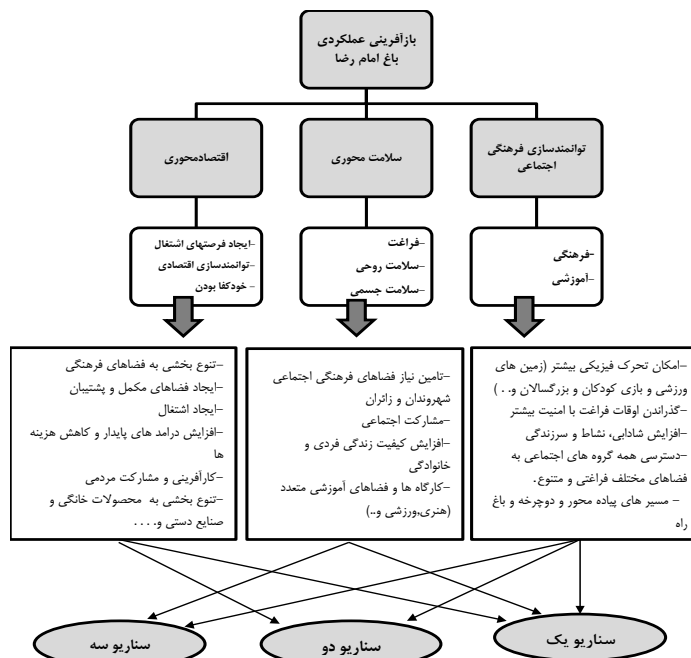
۲- (نویسنده مسئول) elhamziaie@hotmail.com

مقدمه

باغ‌ها در شهر، نوعی فضای جمعی و شهری هستند که به واسطه طبیعت گرابودن‌شان، نقش و اثرگذاری مضاعفی نسبت به سایر کاربری‌ها در شهر و مردمان آن دارند. باغ‌ها به دلیل توانایی‌شان در جاذبه، کشش، ایجاد حس رضایتمندی، احساس مطابقت داشتن با طبیعت، برای سلامتی و تندرستی نه تنها مطلوب بلکه ضروری هستند. اثرات روانی باغ‌ها از اثرات تفریحی و جنبه‌های اجتماعی بالاتر است. لذا ارتباط با طبیعت، تمرکز را افزایش می‌دهد، خستگی ذهنی را از بین می‌برد و حالت خلقی را به گونه‌ای مثبت تحت تأثیر قرار می‌دهد، کارکردهای شناختی همه گروه‌های اجتماعی بویژه کودکان را افزایش می‌دهند. با توجه به توسعه شهرها، باغ‌ها بازدهی اجتماعی دارند و عموم مردم از آن‌ها در گذران اوقات فراغت، تفریح و مصاحبت با دوستان و گردهمایی‌های اجتماعی و فرهنگی و مانند آن استفاده میکنند و برای این منظور طراحی و تجهیز میشوند. این باغ‌ها به مثابه یک فضای عمومی در شهر علاوه بر پیدایش هویت و تشخیص شهری عمل می‌کنند، بر رفتارها و روابط انسانی تأثیر می‌گذارند. به گونه‌ای که یکی از راه‌های کاهش اثرات استرس زندگی شهری، ایجاد و تقویت فضاهای سبز شهری با عملکردهای مکمل همچون تفریحات، اوقات فراغت و... که نه تنها برای زیباسازی و بهبود شرایط آب و هوایی محیط است بلکه به تامین سلامت جوامع شهری نیز کمک شایان توجهی می‌کند (moslehi, 2014). از این رو ضرورت پیوند دادن عملکرد باغ شهری با حیات شهروندان، از جمله ضرورت‌های زندگی شهری است. (kiani, 2014).

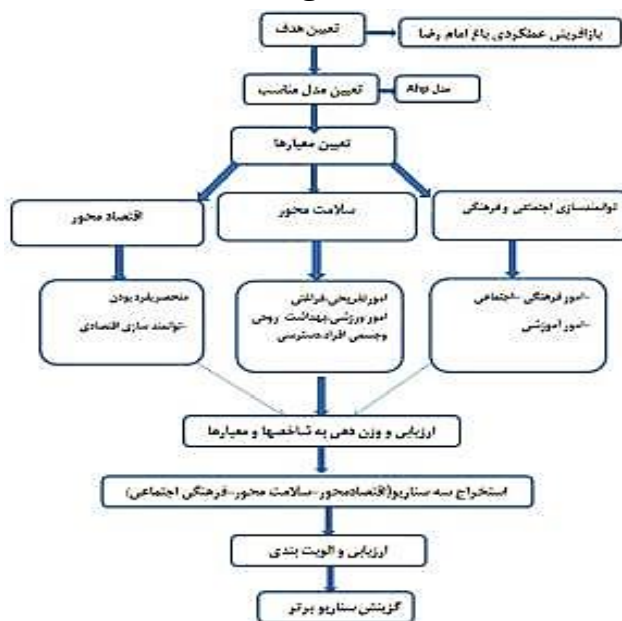
شهر مشهد با سه میلیون نفر جمعیت و ۳۰ میلیون جمعیت زائر از کلان‌شهرهای مذهبی جهان در دهه‌های اخیر و یکی از قطب‌های گردشگری ایران است. وجود حرم علی بن موسی الرضا و جاذبه‌های دیدنی، تاریخی و تفریحی بسیار این شهر را به یکی از توریستی‌ترین شهرهای ایران تبدیل کرده است که از ایران و حتی خارج از ایران افراد بسیاری به آن سفر می‌کنند. علی‌رغم توسعه کالبدی- فیزیکی این کلانشهر، متأسفانه زیرساخت‌های مربوط به فراغت، فضاهای فرهنگی و اجتماعی متناسب با رشد جمعیت توسعه نیافته و یا از کارایی لازم برخوردار نیست. باغ امام رضا که در محدوده شهرداری منطقه دو مشهد با مساحت ۱۱۴ هکتار واقع شده است که بر مبنای تقسیم بندی طرح تفصیلی مشهد با توجه به ویژگی‌های موقعیت جغرافیایی مناسب، دسترسی مناسب، میتواند بستر مناسبی برای رویدادهای فرهنگی هنری اجتماعی ورزشی و فراغتی به عنوان باغ فرهنگ، سلامت و اقتصادمحوری فعالیت کند. از این رو هدف از این پژوهش سنجش الویتهای عملکردی جهت بازآفرینی این عرصه اکولوژیکی با رویکرد فرهنگ، سلامت، فراغت و اقتصاد است. با توجه به ماهیت پژوهش و اهداف آن، روش مورد استفاده توصیفی- تحلیلی با رویکرد سنجش و ارزیابی است. در راستای این روش، ابزارهای اصلی گردآوری اطلاعات، مشاهدات میدانی، پرسشنامه و انجام مصاحبه با ۲۰ نفر از افراد صاحب نظر (شامل هنرمندان، کارآفرینان، ورزشکاران، نخبگان، کارشناسان امور فرهنگی هنری، اقتصادی و گردشگری) در قالب مصاحبه باز و نیز برگزاری جلسات هم‌اندیشی با مراکز ویژه هم‌اندیشی جوانان، NGOهای گوناگون بود. به علاوه در برخی از بخش‌های طراحی استارت‌آپی در محل مرکز نوآوری و شتابدهی پروژه‌های خلاق شهری مشهد برگزار گردید تا بدین طریق بتوان به نظراتی جامع، متنوع و همه شمول دست یافت. پرسشنامه‌ها به تعداد ۱۰۰ مورد و به صورت تصادفی در میان استفاده‌کنندگان از پارک‌های شهری، صرف نظر از موقعیت شغلی و جایگاه اجتماعی آنان در طول هفته و ساعات مختلف روز و در بخش‌های مختلف توزیع شده است. پرسشنامه در دو

قالب باز و بسته (دو گزینه ای و چند گزینه ای) با هدف سنجش وضعیت عملکردی پارک‌ها و فضاهای فراغتی از دیدگاه استفاده کنندگان توزیع گردید (نمودار شماره یک).

نمودار یک: نمودار درختی معیارها و زیرمعیارها source: authors

بعد از جمع آوری اطلاعات، داده‌های به دست آمده از سه منبع اصلی تحقیق، در چارچوب نقاط قوت و فرصت به عنوان کیفیات مثبت و نقاط ضعف‌ها و تهدیدها در قالب کیفیات منفی با هدف سنجش مولفه اصلی و فرعی تنظیم و تحلیل شده است. بر مبنای رویکرد ارزیابی تصمیم سازی چند معیاره و جدول سوات اولویت بندی شد. تکنیک مورد استفاده در این پژوهش برای انتخاب سناریوها و عملکردهای بهینه تحلیل سلسله مراتبی (AHP) و expert choice بوده است.

نمودار شماره دو- ساختار و فرایند پژوهش source: authors

در نهایت نیز سه سناریو عملکردی با رویکرد «فرهنگی - اجتماعی»، «رویکرد اقتصادی»، و «رویکرد سلامت محوری» برای بهره برداری از باغ با هدف فراغت پیشنهاد گردید

پیشینه پژوهش

تاکنون مطالعات متعدد با رویکردهای مختلفی با تأکید بر بستر اکولوژیک باغ و پیوند آن با موضوع دیگر همچون، فرهنگ، سلامت، اوقات فراغت صورت گرفته است. به عنوان نمونه می‌توان به پژوهش (alizadeh, 2019) با عنوان «راهبردهای ارتقای عملکردی فضاهای گذران اوقات فراغت در مجموعه تفریحی دیدگاه سنندج» اشاره کرد که در آن در این مقاله سعی شده با استفاده از مبانی نظری و تجربیات عملی موضوع، مجموعه پارک دیدگاه از فضای تک عملکردی صرفاً سبز به عنوان فضای باز عمومی شهر سنندج به فضایی جذاب، پویا و عملکردی جهت فراغت تبدیل شود. همچنین می‌توان به پژوهش (darab, ansari, 1995) احیای باغ‌های ایرانی با استفاده از مبانی حکمی فرهنگ اسلامی» نیز اشاره نمود که در آن محیط زیست ایرانی به طور اعم، جلوه گاه تزکیه روحانی و باغ و پردیس ایرانی، نمادی تمثیلی از بهشت تلقی شده که می‌بایست در روند طرح ریزی، احداث و سامان دهی محیط زیست و باغ‌های ایرانی معاصر مورد توجه قرار گیرد. همچنین در پژوهش حسن زاده و همکاران (۱۳۹۷) با «عنوان جایگاه شفافبخشی باغ ایرانی در طراحی فضاهای سبز شهری» به ارائه راهکاری عملی در جهت کاهش تنش و استرس افراد در جهت حفظ سلامت جامعه پرداخته و در این میان باغ ایرانی به عنوان یک منظر شفافبخش مطرح است که از طریق نظامهای مختلف موجود در باغ حس آرامش و آسایش را به انسان هدیه می‌دهد. یافته‌های این مطالعه حاکی از آن است که استفاده از الگوی باغ ایرانی به عنوان یک منظر شفافبخش در طراحی فضاهای سبز شهری با هدف ارتقا سلامت جامعه و پیشگیری از بروز بیماری موثر خواهد بود. همین‌طور در پژوهش ویج و همکاران (۲۰۱۷) یافته‌های تحقیق حاکی از این است که بهبود ویژگیهای طبیعی و کالبدی پارکهای شهری موجب ارتقا استفاده از آن و افزایش فعالیت‌های فیزیکی در کنار فعالیتهای فراغتی می‌شود (shkezari, fateme. saber nezhad, zhale.bodaghpor, siamak) در پژوهشی تحت عنوان «بازآفرینی نظام مفهوم و معنای طراحی باغ ایرانی در باغشهر ایرانی اسلامی از طریق رویکرد (باغهای تماتیک)»، بررسی راهکارهای بازیابی باغ ایرانی در تلفیق و ارتباط تنگاتنگ با کاربری‌های شهرامروزی، به عنوان الگویی برای باغشهر ایرانی-اسلامی تحت عنوان باغشهر تماتیک پرداخته است. لطفی زاده نیز در سال ۱۳۹۵، با تحقیق بر روی اوقات فراغت جوانان شهری تحت عنوان «بررسی رابطه وضعیت گذراندن اوقات فراغت جوانان شهری با پایگاه اقتصادی، اجتماعی»، اشاره به اثرات مثبت پایگاه اقتصادی-اجتماعی افراد بر نحوه‌ی گذران اوقات فراغت آنان دارد و میانگین هر یک از انواع اوقات فراغت در بین دو گروه مردان و زنان تفاوت معنی‌داری وجود دارد. در پژوهشی که (soltanzade, hossein 1999) با موضوع «از باغ تا پارک»، انجام داد به بررسی علل پیدایش و مفهوم ساخت باغ در ایران باستان و علل گرایش باغ‌سازی به پارک‌سازی در دوره‌های قاجار و پهلوی پرداخت و به بررسی ماهیت فضای سبز در دوران گذشته و معاصر اشاره کرده است. از جمله می‌توان به پژوهش (falahat, Kalami.2010) اشاره کرد که به تاثیر فضاهای باز شهری بر کیفیت گذراندن اوقات

فراغت شهروندان پرداخته است، همچنین (Mansorkiyay2015) در پژوهشی تحت عنوان «بازشناسی الگوهای باغ ایرانی در باغ سازی معاصر»، به باغ و سیر تاریخی و اجزای آن و هندسه و همچنین بررسی الگوهای رفتاری و هویت شهری و هویت در روان، شهرسازی و فرهنگ پرداخته است. حسینی و همکارانش در سال ۱۳۹۳ در پژوهشی تحت عنوان «بررسی چگونگی کاربست الگوی باغ ایرانی به مثابه فضای عمومی شهری»، به ارائه راهکارهایی جهت احیای باغ ایرانی با تکنیک فرآیند تحلیل سلسله مراتبی (AHP) جهت تامین فضاهای سبز عمومی شهری پرداخته است. رفتارگرایی چون ویلیام وایت و یان گل بیشتر بر فعالیت‌ها و رفتارهای اجتماعی در عرصه‌های عمومی تاکید داشته اند.

(Amirnezhad1383) در پژوهشی تحت عنوان «تعیین ارزش تفریحی پارکهای شهری، مطالعه موردی: پارک ائل گلی تبریز» ارزش منافع تفریحی این پارک برای بازدیدکنندگان را مورد ارزیابی قرار داده است. جانی پور (۱۳۹۳) نیز در پژوهشی تحت عنوان «طراحی پارک‌ها و فضاهای سبز شهری پایدار از دیدگاه اجتماعی فرهنگی»، به بررسی نیازهای اجتماعی و فرهنگی مراجعین به پارک‌ها به تفکیک سن و جنس گروه‌های اجتماعی، توجه به جنبه‌های روح و روانی کاربران پارک‌ها پرداخته است. رشیدپور و همکارانش (۱۳۹۴) در پژوهشی تحت عنوان «مقایسه تطبیقی عوامل موثر بر موفقیت فضاهای عمومی (خیابان و پارک) در ذهن و رفتار شهروندان آنکارا و تهران با تاکید بر نقش نظام برنامه‌ریزی فضای عمومی در شهرهای مذکور»، نیز به شناسایی مهمترین عوامل مؤثر در موفقیت فضای عمومی از دیدگاه کاربران (جنبه ذهنی)، میزان تطابق عوامل ذهنی یاد شده با ویژگی‌های عینی فضاهای منتخب کاربران (جنبه عینی) و مقایسه تطبیقی میزان شباهت نتایج در دو شهر تهران و آنکارا اشاره دارد. در پژوهش shahcheraghi- (azadeh2010)، تحت عنوان «پارادایم‌های پردیس درآمدی بر بازشناسی و باغ آفرینی باغ ایرانی»، به مفاهیم گسترده و فرهنگی تاریخی باغ اشاره دارد و تاثیرات خوشایند باغ ایرانی بر بهداشت روان انسان و تامین آن می‌پردازد. فضاهای شهری به دلیل جوانب فیزیکی و کالبدی خود، نوعی فضای نمادین، ادراکی، مادی و حقیقی است که با شهر و کالبد شهر پیوندی عمیق دارد؛ بنابراین یک فضای شهری، فضایی است که عنصری هویت بخش از یک شهر تلقی میشود؛ به طوری که اغلب شهرهای بزرگ را میتوان به واسطه فضاهای شهری آن باز ساخت. شهروندان علاقه مند به شرکت در نمایشهای اتفاق افتاده در بستر شهر هست. نمایشهایی که در یک لحظه هم بازیگر آن باشد، هم تماشاچی، بنابراین هرچه رویدادها و وقایع در شهر قویتر باشد، شهر جذابتر میشود و فضاهای جمعی به عنوان بستر این رویدادها و وقایع در شهر بوده و به شهر هویت و زندگی و شکل میبخشد (saber sadat alavi Ashkezari, nezhad, 2018)

- درآمدی بر مفهوم باغ و باغ ایرانی

باغ ترکیبی معمارانه از جماد و نبات است پس اثری زنده و نمایانگر فرهنگ هر قوم و شرایط اقلیمی زادگاهش است. (منشور فلورانس، ۱۹۹۶). هرچند بیان چنین تعریفی برای میراث تاریخی به نام باغ جامع و کامل نیست اما تأکید آن بر معمارانه بودن ترکیب جماد و نبات در باغ نشان از اهمیت باز خوانی، باز اندیشی و باز شناسی معماری

این پدیده دارد که به تبع آن در هر فرهنگ و اقلیمی در ارتباط با ویژگی‌های بومی هر مکان بروز عینی خاصی پیدا کرده، به بیانی دیگر ساختار اصلی تمام باغ‌های تاریخی جهان بر مبنای معماری طبیعت و مصنوع و یا روش تلفیق گیاه، آب و ابنیه است که ساماندهی ساختاری برای خلق فضایی مناسب جهت زیست انسان می‌باشد. اما آن چه باغ را به عنوان میراثی فرهنگی و طبیعی در هر مکانی از دیگر مکان جدا می‌سازد لایه‌های مفهومی، معانی و نیز ویژگی‌های ساختاری و کارکردی مختص به آن در هر منطقه است. بر این اساس باغ ایرانی نیز ویژگی‌ها و مشخصات مخصوص به خود را دارد (shahcheraghi, 2009). باغ ایرانی آن گونه که از ایده و تعریف آن بر می‌آید، گذشته از فضایی عملکردی که مردمان در آن دمی بیاسایند و تفرج کنند، خود مفهومی نقش بسته بر سرزمین و بر آمده از فرهنگ و شکل گرفته در آداب و رسوم مردمان است. برای فهم درست باغ ایرانی باید به جایگاه آن در فرهنگ ایرانی و نسبت آن با زندگی در این فرهنگ توجه کرد. جلوه فرهنگ در باغ ایرانی، هم در صورت و شکل باغ و هم در زندگی درون آن دیده می‌شود. اگر در بررسی باغ ایرانی، به زندگی درون آن عنایت کنیم، جنبه‌هایی تازه از باغ را در می‌یابیم که ما را به گوهر و حقیقت باغ ایرانی نزدیک می‌کند. یکی از این جنبه‌ها نوع زندگی، خصوصاً زندگی متکی بر معماری موقت، در باغ است. ویژگی دیگر باغ ایرانی اولویت داشتن تفریح و تفرج بر بهره‌وری اقتصادی و مادی از باغ است. این جنبه از باغ ظهور یکی دیگر از ویژگی‌های فرهنگ ایرانی، رندی و شاعر است. تلاش برای تصویر کردن جهانی بیکران در محدوده ی باغ از دیگر جنبه‌های باغ ایرانی از این منظر است. جنبه ی دیگر کاربرد عمومی باغ در ایران در قالب فضای شهری «خیابان» یا «چهارباغ» است (beheshti, 2000).

مفهوم معمارانه باغ با زتاب حس مکان یا "مکانیت" است چون باغ فضایی متعین به شمار می‌رود که تصویر کلی کیهان را در خود به قاب می‌گیرد (ardalan 2000). مثلاً افرادی چون رجبی (۱۳۸۵) حضور باغ در هنرهای تجسمی ایرانیان چون نگارگری ایرانی و هم چنین در دستبافته‌های کهن چون فرش ایرانی حکایت از در هم آمیختگی فرهنگ و هنر این مردمان با طبیعت و مظاهر آن دارد. شاید بتوان تعبیری دلنشین در خصوص باغ ایرانی به کار برد که باغ ایرانی یکی از نیکوترین جلوه‌های صورت و معنا بر آمده از باورهای ایرانیان است از همین رو است که در مبحث جلوه باغ در هنر و فرهنگ ایرانی نباید از اندیشه‌ها و منظومه‌های فکری ایرانیان و نیز شناخت جامعه، مردمان، اقوام عام و خاص ایرانی غافل شد و شایسته است تا آن جلوه و آن حضور را بیش از هر کجا در ساختارهای فکری، فرهنگی و اجتماعی ایرانیان جستجو کرد. باغ ایرانی علاوه بر اینکه فضایی عملکردی برای تفرج انسان است مفهومی نقش بسته بر سرزمین و بر آمده از فرهنگ و شکل گرفته در آداب و رسوم مردم می‌باشد، باغ ایرانی دارای اصولی نظیر سلسله مراتب، تقارن، مرکزیت و تکرار موزون (ریتم) و نظام‌هایی از قبیل کالبدی، فضایی، معماری، معنایی و هندسی می‌باشد که باعث خوانا بودن آن شده است به طور کلی از نظر روان شناسی محیطی، لازمه میدان ادراکی یا خوانا بودن فضا وجود قواعد جهت یابی و شکل‌گیری محیط بر اساس آن قواعد است و نبودن قواعد، باعث سردرگمی، احساس ترس، وحشت و عدم آرامش و شرایط روانی سکونت و امنیت می‌باشد. (alizadeh 2019)

- معاصر سازی باغ ایرانی

مروری بر نظریات محققان در بخش بازخوانی و بازاندیشی باغ ایرانی نشان می‌دهد اغلب پژوهشگران و باغ‌شناسان، علاوه بر معرفی ویژگی‌های ساختاری باغ ایرانی همواره بر نظام‌های معنایی و تاثیرات روانی محیط باغ بر انسان تأکید کرده‌اند و به تأثیر محیط باغ در ایجاد حس آرامش در انسان و نیز دعوت به تأمل و اندیشه، به عنوان یک علت مهم و اصلی ساخت باغ ایرانی اشاره کرده‌اند اما تاکنون الگویی از این باغها پیاده نشده که بر اساس آن یک چنین فضایی با ویژگیهای گفته شده طراحی و اجرا شود. (همان) هم چنین با یک بررسی می‌توان دید که در ارجاع به نظام معماری باغ ایرانی در روند شکل‌گیری معماری معاصر ایران، نوعی جزئی‌نگری یا کلی‌نگری از آن صورت گرفته است و می‌توان گفت باغ ایرانی در دوره‌ی معاصر با توجه به فرآیند ادراکی آن توسط انسان، بازآفرینی نشده و یا این موضوع به طور کامل رخ نداده است. نگاهی به دیگر تجربه‌های برنامه‌ریزی، بازآفرینی باغ‌ها در دیگر کلان‌شهرهای جهان نیز، یادآور آن است که همگی در ابتدای مسیر بازآفرینی باغ‌ها قرار گرفته‌اند. شاید توجهی بیشتر از قبل لازم است که بتوانیم آرامشی دوباره را به محیط زندگی و به تبع آن به روان خود ببخشاییم (shahcheraghi, 2010) در معماری معاصر ایران در آثار متعددی حضور مجدد باغ ایرانی دیده می‌شود. گاه این حضور یک حضور تاریخی گرا و نوستالژیک (خاطره‌گرا) بوده و گاه به صورت یک برداشت مفهومی و انتزاعی در ساختار معماری رخ می‌نماید. در برخی از آثار نیز الگو و مفهوم باغ، با هم تلفیق شده و حوزه‌ای بینابین را پدید آورده است. همچنین مروری بر آثار شاخص معماری معاصر ایران در چهار دهه اخیر نشان می‌دهد، بازنمایی باغ ایرانی در مقیاس‌های متنوع رخ داده است. گاه در مقیاس طراحی یک حیاط و گاه در اندازه وسعت یک پارک عمومی در شهر. در برخی از آثار نیز عنصر یا جزئی از اجزاء باغ ایرانی دیده می‌شود که با برداشتی نو، امروزی شده‌اند. (darabinezhad, kavvani, 2003) به عنوان نمونه، پرداختن و طراحی "دیوار" یک مجموعه فرهنگی و فضای عمومی با الهام از دیوار باغ ایرانی که تمامی خدمات و کاربری‌ها را در خود جای می‌دهد، یک تلاش در این زمینه محسوب می‌شود (shahcheraghi, 2010). باید اذعان داشت که در آثار بسیار زیادی در معماری معاصر ایران، حضور باغ ایرانی به چشم می‌خورد، که از حضور مفهوم آن در ذهن انسان معاصر ایرانی (به ویژه طراحان) نشان دارد. اما در اینجا متناسب با رویکرد این تحقیق و برای طولانی‌نشدن کلام یک نمونه اثر معماری معاصر که در آن طراح در طراحی اثر از باغ گسترده ایرانی الهام گرفته است و به این موضوع هم مستقیماً اشاره شده و هم در نقد اثر مورد توجه بوده، تشریح می‌شود. اغلب این اثر در قالب فضاهای عمومی طراحی شده و نیز مبانی نظری طراح مشخص و در نوع برداشتش از باغ عیان است (همان. ۲۵۲).

– باغ‌های ایرانی به عنوان فضاهای باز شهری و گذران اوقات فراغت

کیفیت فضای گذران اوقات فراغت از مهم‌ترین مباحث شهری است به موازات دیگر موضوعات شهری همانند؛ کار، سکونت و حمل و نقل، چگونگی برنامه‌ریزی شهر و کیفیت زندگی شهری را پیریزی میکند. یک شهروند هر فعالیت فردی و اجتماعی به محیط کالبدی که قابلیت برطرف کردن نیازهای فعالیتی و روانی آن را داشته باشد، نیاز دارد. هرچند فضاهای مختلف ورزشی، تفریحی و عملکردی در شهرها برای گذران اوقات فراغت افراد در سنین

متفاوت ایجاد شده اند اما فضاهای باز و باکیفیت شهری میتوانند به عنوان یک قرارگاه رفتاری، بسیاری از نیازهای اوقات فراغت را برآورده سازند. باغ جایگاهی است برای استفاده انسان که حاصل ترکیب عناصر معماری، درختکاری، گل کاری تزئینی و جلوه آب بوده و در رابطه با سلیقه و فرهنگ مردم و شرایط اقلیمی هر سرزمین شکل گرفته است (daneshdost, 1984). باغ ایرانی تجسم و تجسد معانی ژرف در فرهنگ ایران و گویای شیوه گفتن انسان ایرانی با موطن خویش است. همین موضوع موجب زنده ماندن آن در طول تاریخ تمدن این سرزمین شده، به طوری که در هر دوره و با ظهور پارادایم‌های فرهنگی عقیدتی در هر مقطع از تاریخ ایران بازآفرینی شده است. کالبد شکافی و معنانشناسی باغ ایرانی در فرهنگ مردمان ایران کاری بسیار دشوار و نیازمند همکاری پژوهشگران با تخصص‌های گوناگون و نیز زمانی طولانی است. (shahcheraghi, 2010). باغ ایرانی پدیده‌ای فرهنگی، تاریخی در سرزمین ایران است و معمولاً به صورت محدوده‌ای محصور که در آن گیاه، آب و ابنیه در نظام معماری مشخصی با هم تلفیق می‌شوند و محیطی مطلوب، ایمن و آسوده برای انسان به وجود می‌آورد، ساخته می‌شود (shahcheraghi 2010).

- باغ‌های ایرانی به عنوان عرصه تجلی فرهنگ و هنر

باغ‌های ایرانی می‌توانند به عنوان تجلیگاه و عرصه بروز و ظهور فرهنگ و هنر ایرانی اسلام متجلی شوند. در این چارچوب باغ فرهنگ و هنر در واقع مجموعه‌ای است جهت حفظ و تقویت ارزش‌های فرهنگی و احیای وجوه گمشده و پنهان فرهنگی هویتی جامعه، در عین رفع برخی نیازهای اجتماعی از قبیل ایجاد فعالیت و تحرک در نسل جوان، آموزش، سرگرمی و... است. پیوند دهنده فرخنده زیبایی و سودمندی، محل تجمع و گفتگو، نماد فرهنگی و قدرت سیاسی است. ساخت باغ‌های فرهنگ و هنر، فراهم سازی یک مکان پربار و غنی به عنوان بستر بخشی از حیات فرهنگی آن شهر می‌باشد. (darab, ansari 1995). کلیه فعالیت‌های مجموعه در سه قالب آموزشی، کاری و تفریحی خلاصه می‌شود عبارتند از: در بخش اول آموزش‌های هنری، ادبی و علمی، در بخش تبادل‌ات فرهنگی سینما، آمفی تئاتر، نمایشگاه و موزه و در جهت ایجاد اشتغال و فضای مناسب فعالیت‌های هنری کارگاه‌های هنری، کلاسها، بازارچه، سایر کانون‌ها و... در طراحی باغ هنر با توجه به چالش معاصر ترکیبی ممتد از سنت تا مدرنیته است معمولاً از ایده باغ در باغ استفاده می‌شود. الگوی باغ ایرانی برای تجربه حضوری مفاهیم فرهنگ ایران از طریق تجربه مستقیم فضا، انتخاب می‌شود. در طراحی باغ هنر کانون‌های هنری در یک مکان گرد هم می‌آیند. چرا که باغ ایرانی محل پیوند هنرهای مختلف است. شامل فضاهایی از جمله باغ نمایش، باغ فلسفه، باغ علوم و... می‌باشد. در باغ هنر فضاهایی متنوع با ساختاری سبک در جای جای باغ و حواشی آن برای گذراندن اوقات فراغت و نیز امکان برگزاری نمایشگاه فصلی فضای باز در برخی از آنها در نظر گرفته می‌شود. باغ هنر دارای مجموعه‌ای از سالن‌های مختلف نمایشگاهی هنری است. باغ هنر جایگاه رفیع هنر کشور است که اوج آنرا ساخت اصلی باغ تشکیل میدهد و حلقه‌های اطراف به لایه‌های مفرح و جذاب (گردشگاهی، نمایشگاهی و برخورد نزدیک با تولید آثار هنری، خرید آثار و...) اختصاص دارد. و اهدافی چون ایجاد یک بستر فرهنگی زمینه ساز ارتقا فرهنگ عمومی شهر،

افزودن عرصه‌های فرهنگی شهر، فراهم سازی بخشی برای عرضه بخشی از میراث معنوی کشور، تلاش برای تعریف رابطه شهر با مناظر طبیعی و فرهنگی، فراهم کردن عرصه‌های خدمات فرهنگی متنوع از قبیل بخش‌های آموزشی، همایشی و نمایشگاهی مرتبط با بستر فرهنگی پروژه را دنبال میکند. به طور کلی باغ‌های فرهنگ و هنر به ایجاد فضاهای گوناگون فرهنگی به صورت مراکز فرهنگی یا فرهنگسراها و خانه‌های فرهنگ در مقیاس‌های شهری فعالیت‌های یکپارچه فرهنگی منجر خواهد شد.

- باغهای شهری به مثابه فضاهای سلامت و شفابخشی

هدف کلی باغ ایرانی وصول و همنشینی با طبیعت است. (daneshdost, 1984). طبیعت در باغ ایرانی زمینه ای برای لذت انسان است مفهوم توأم با احترام آن به دلیل نقشی است که در ارتباط با انسان و پرورش او میتواند برعهده گیرد باغ محیطی است که توان زمینه سازی پرورش قوای روحانی و دست دادن تأملات شهودی و معرفتهای قلبی را در خود نهفته است، زمینه ای آرامبخش برای روان انسان و مناسب برای ساخت شخصیت و وجود اوست. (Mansori 2005). در باغ ایرانی شفابخشی با عناصر کالبدی و معنایی آن همانند حضور آب، نظام کاشت گیاهان، تنوع فضایی محورهای حرکتی و سلسه مراتب به نوعی حواس انسان را برانگیخته و به مدد این عوامل موجب ایجاد حس آرامش و آسایش میشوند که از نمونه باغهای ایرانی میتوان به باغ فین کاشان اشاره کرد که همخوانی با ویژگیهای شفابخشی دارد. مکان‌های شفابخش در ارتباط با عناصر طبیعت مدت زمانی طولانی پس از برپایی سکونتگاه‌های بشری، همواره یافت می‌شد. این مکان‌ها در قالب رودخانه‌های شفابخش، بیشه‌زار، چشمه‌های مقدس، یک صخره با غار خاص یا درختی مقدس برای مردم دیده می‌شد. احداث باغهای شفابخش برای بیماران به عنوان قسمتی از سایت‌های درمانی، از قرون وسطی وجود داشته و همچنین، همواره بخش‌هایی از بیمارستانها، آسایشگاه‌ها، مراکز توان بخشی و باغهای درمانی را می‌توان در موقعیت‌های مختلف یافت، از جمله، خانه‌های پرستاری، خانه‌های مراقبت، مراکز سرپایی و سایر خدمات بهداشتی و مسکونی مرتبط. در سالهای اخیر تفرجگاههای عمومی بوده است با گذشت زمان ایده شفابخشی و باغ‌های شفابخش مطرح شد. این باغ‌ها با کمک برقراری رابطه انسان با طبیعت به برطرف کردن معضلات روحی انسان‌ها کمک کرد. ایده باغ‌های شفابخش ایده‌ای دیرپا و کهن است و مکانی است که در آن سلامت روح و روان آدمی به واسطه ارتباط با عناصر طبیعت فراهم می‌شود. در این میان باغ ایرانی نیز به عنوان نمونه‌ای از مناظر شفابخش مطرح است که در آن به واسطه به کارگیری حواس انسان، از طریق الگوهای شکل‌گیری باغ، حس آرامش و آسایش به انسان القا می‌شود. باغ ایرانی با به کارگیری حس بینایی، شنوایی، بویایی و لامسه برای درک محیط پیرامون، انسان را در محیطی فارغ از هرگونه تنش و فشار عصبی قرار می‌دهد و حضور در منظری سلامت‌ساز را برای او فراهم می‌کند. لذا باغهایی است برای درمان جسمی با در نظر داشتن جنبه‌های احساسی روانی اجتماعی، اختلاف اساسی بین شفابخشی و معالجه وجود دارد. در معالجه برخورد دارویی با بیمار پیشنهاد میشود، در صورتیکه در شفابخشی که فرایندی چند بعدی است، فاکتورهای مختلف که شامل فاکتورهای روانی و جسمی است در نظر گرفته میشود فاکتورهای روانی در ارتباط با نیازهای روحی، ذهنی و احساسی و اجتماعی است.

در باغهای شفابخش سلامت روانی کاربران و در طراحی آن با استفاده از عوامل سلامت ساز، ایجاد محیطی در جهت کاهش فشار عصبی و افزایش میزان راحتی افراد مد نظر است در اینجا منظور از شفابخشی و بازتاب آن در باغ ایرانی، بازشناسایی عناصر شفابخش در باغ ایرانی و بررسی حواس انسان در وصول به حس آرامش و شفای معنوی و روحی در اینگونه فضاها است (حسن زاده اوغاز و همکاران، ۱۳۹۶). یکی از مهم‌ترین مولفه‌های باغ‌های شفابخش و فضاهای باغبانی درمانی کاربر محور بودن این باغ‌ها است و لازم است که این گونه فضاها با علایق و سلیقه‌های روحی هر جامعه هم خوانی داشته باشد. مشاهدات و بررسی‌ها نشان می‌دهد که محیط‌های طبیعت حقیقی یا ساخته شده نقش بسیار حساسی در درمان و بهبود روانی دارد. در واقع باغ‌ها با پرورش دادن توان مقابله با استرس در بیماران، افزایش رفع استرس به صورت بالقوه نتیجه درمان را ارتقاء می‌دهند (Moslehi.rafati.ahmadi.2014) توجه به جنبه‌های رضایت محیطی بیماران و خانواده‌های آنها و نقش معماری و طراحی محیط در پروسه ی درمان چند سالی است که آغاز گشته تا محیطی با هدف ارتقای رضایت و تسریع روند بهبود بیماران شکل گیرد. محیطی که شفابخش و درمانگر باشد. بنابراین با طراحی مرکز درمانی که با طبیعت تلفیق نشده است، بیمارستان از حالت کسالت آور و غمبار به محیطی شفابخش، امیدوارکننده و نزدیک به روابط عاطفی خانوادگی درمسیر درمان، تبدیل می‌شود. (aminzadeh 2019). توجه به ایجاد وجود انواع باغ‌های شفا بخش و طراحی مراکز درمانی در چنین باغ‌هایی باعث کاهش تنش‌های جسمی و روانی در محیط است. مراکزی که با توجه به رویکرد باغ‌های شفا بخش طراحی می‌شوند به دلیل نزدیکی با به عناصر طبیعت می‌تواند فرصتی را برای ایجاد حس تجدید قوا و رهایی از تنش‌های، جهت دستیابی به سلامت و رها شدن از بیماری فراهم کند.

جدول یک چارچوب نظری پژوهش

هدف	رویکرد	معیار	زیرمعیار	صاحب نظران و اندیشمندان(ماخذ)
	توانمندسازی اجتماعی و فرهنگی	فرهنگی	تامین نیاز فضاهای فرهنگی اجتماعی شهروندان و زائران	(شاهچراغی، ۱۳۸۹)، (عصار، ۱۳۷۷)، (لجت، ۱۳۷۷)، (pakzad.2007)
	فرهنگی	آموزشی	افزایش کیفیت زندگی فردی و خانوادگی کارگاه‌ها و فضاهای آموزشی متعدد (هنری، ورزشی و ...)	
	تفریحی- فراغتیی- ورزشی		امکان تحرک فیزیکی بیشتر (زمین‌های ورزشی و بازی کودکان و بزرگسالان و ...)	Lecht, John, (1998), "Pierre Bourdieu (1۳۶۹ daneshdost)
	بهداشتی		گذراندن اوقات فراغت با امنیت بیشتر	
	بهداشتی		افزایش شادابی، نشاط و سرزندگی	
	بهداشتی		بهداشت روحی و روانی	
	بهداشتی		بهداشت جسمی و تندرستی و حس سرزندگی	
بازآفرینی عملکردی باغ امام رضا	سلامت محوری		دسترسی همه گروه‌های اجتماعی به فضاهای مختلف	(مردمی و همکاران، ۱۳۹۳)؛ (منصوری، ۱۳۸۴)؛ (نیکبخت، ۱۳۸۳)، (نبلی و همکاران، ۱۳۹۱)
	دسترسی		مسیرهای پیاده محور و باغراه	
	دسترسی		مسیر ویژه دوچرخه	
	دسترسی		ورودی‌های متعدد و دسترسی سواره با رعایت سلسله مراتب	
	منحصربفرد بودن		تنوع بخشی به فضاهای فرهنگی	(بهشتی، ۱۳۸۷)
	منحصربفرد بودن		ایجاد فضاهای مکمل و پشتیبان	بوردیو، ۱۳۷۹)
	منحصربفرد بودن		ایجاد اشتغال	(زید، ۱۳۸۹)
	اقتصادمحور	اقتصادی	افزایش درآمدهای پایدار و کاهش هزینه‌ها	(کولمن، ۱۹۸۷)
	اقتصادمحور	اقتصادی	کار آفرینی و مشارکت مردمی	
	اقتصادمحور	اقتصادی	تنوع بخشی به محصولات خانگی و صنایع دستی و ...	

معرفی محدوده پژوهش

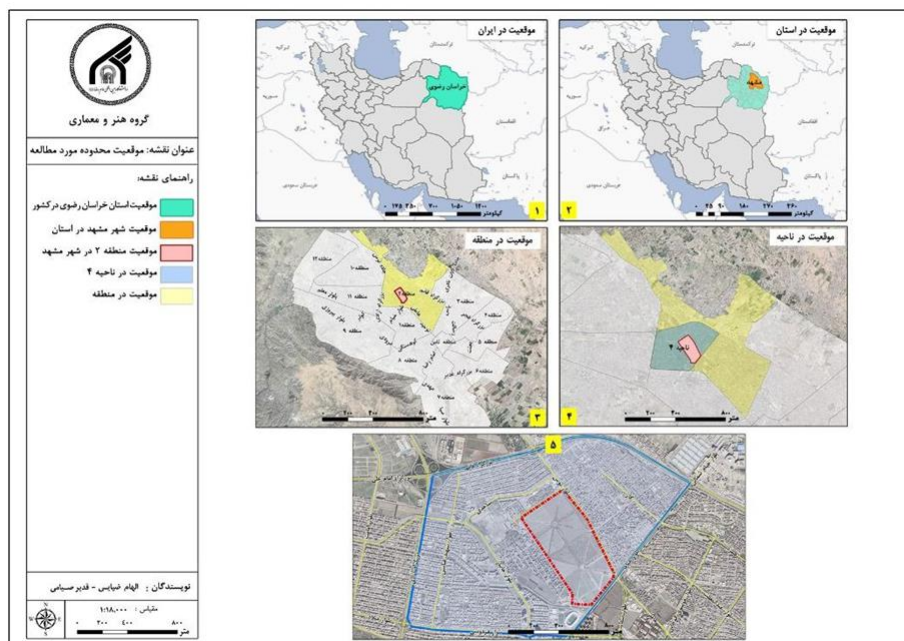
شهر مشهد کلان‌شهری در شمال شرقی ایران و مرکز استان خراسان رضوی است. مشهد با ۳۵۱ کیلومتر مربع مساحت، دومین شهر پهناور ایران پس از تهران است. براساس سرشماری عمومی نفوس و مسکن سال ۱۳۹۵ مشهد

جمعیت شهر مشهد برابر با ۳۳۷۲۶۶۰ نفر جمعیت، دومین شهر پرجمعیت ایران پس از تهران و صد و یکمین شهر پر جمعیت دنیا به‌شمار می‌رود. (Statistics of Mashhad city 2011) مشهد از نظر موقعیت ریاضی در عرض ۳۵ درجه و ۴۳ دقیقه تا ۳۷ درجه و ۷ دقیقه شمالی و طول جغرافیایی ۵۹ درجه و ۱۵ دقیقه تا ۶۰ درجه و ۳۸ دقیقه شرقی و عرض جغرافیایی ۳۵ درجه و ۴۳ دقیقه تا ۳۷ درجه و ۸ دقیقه و در حوضه آبریز کشف‌رود، بین رشته‌کوه‌های بینالود و هزار مسجد واقع شده است (velayati2000).

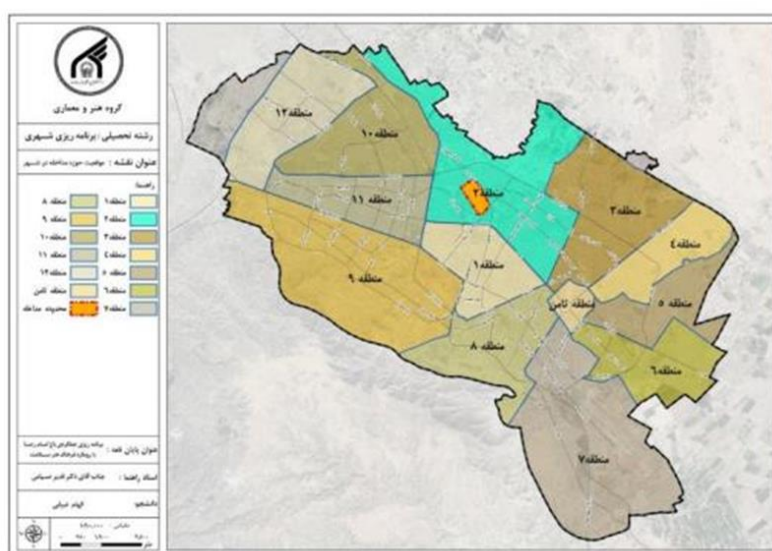
مشهد دومین مرکز بزرگ تولید خودرو کشور است. اقتصاد آن بر پایه ی کشت میوه، شیرینی جات، سنگهای قیمتی، سوغاتی برای زائران می‌چرخد. همچنین با داشتن هتل‌های بسیار از جمله شهرهای گردشگری (توریسم) مهم ایران است (Alizadeh, k. (2003)). تراکم جمعیت در مشهد بیش از نه هزار تن در هر کیلومتر مربع است. این شهر در سال ۱۳۸۸ رسماً به عنوان «پایتخت معنوی ایران» انتخاب شد. هم‌چنین مشهد به عنوان «پایتخت فرهنگ اسلامی» در سال ۲۰۱۷ برگزیده شده است. محدوده مورد مطالعه برای این پژوهش در باغ امام رضا (ع) متعلق به موقوفات آستان قدس رضوی واقع در محدوده خدماتی شهرداری منطقه ۲، ناحیه ۴ مشهد می‌باشد که از قسمت شمالی به بلوار توس و از قسمت غربی به بلوار کارگر و از قسمت جنوبی به بلوار تلاش و از قسمت شرقی به بلوار خیام محدود میگردد. این منطقه به نوعی حلقه واسط بافت برخوردار و کم برخوردار شهر مشهد به‌شمار می‌آید. منطقه دو، یکی از مناطق ۱۳ گانه مشهد است و در حال حاضر (سال ۱۳۹۹) وسعتی بالغ بر ۸ هزار هکتار دارد که ۱۰٫۹ درصد کل شهر را به خود اختصاص داده و مقام چهارم را در بین مناطق دارا می‌باشد. این منطقه حدود ۵۶۷ هزار نفر جمعیت را در خود جای داده است که ۱۷ درصد کل جمعیت شهر می‌باشد و تراکم جمعیتی آن ۱۴۷ نفر در هر هکتار است. شهرداری منطقه ۲ در شمال غرب مشهد واقع است. منطقه دو شهرداری در این سرشماری جمعیتی برابر با ۶۱۴۸۳ تن (نفر) را در خود جای داده است (پورتال شهرداری منطقه دو مشهد).

این محدوده از شمال به اراضی سپاد، خین عرب و کوشک مهدی، از شرق خیابان آیت الله عبادی، از جنوب به میدان شهدا، خیابان توحید، بولوار قرنی، بولوار فردوسی و توس و از غرب به میدان استقلال، بزرگراه آزادی، میدان قائم و کال زرکش و محلات عامل، عبادی، مطهری، ابوطالب، کوی امیرالمؤمنین، فدک، بهاران، جانباز، فرامرز عباسی، اینارگران، هنرور و نوده و ... (در مجموع ۲۳ محله) را در خود جای داده است. عمده کاربری‌های این منطقه مسکونی، تجاری، درمانی، آموزشی، صنعتی و اداری و مذهبی می‌باشد و مساحت کل معابر آن ۱۰۹۶ هکتار است و حدود ۲۸ درصد مساحت منطقه را در بر گرفته است. در ضمن کل فضای سبز منطقه حدود ۲۴۵ هکتار (تا انتهای سال ۱۳۹۷) می‌باشد که سرانه هر نفر حدود ۴٫۴۷ مترمربع برآورد شده است. از معابر مهم و تأثیرگذار در حوزه مداخله

می‌توان به بلوار جانباز، خیابان فردوسی، و اتوبان شهید چراغچی اشاره کرد. مالکیت بخش عمده ای از اراضی این محدوده نیز متعلق به آستان قدس رضوی می باشد. همچنین وجود فضاهای باز متعلق به آستان قدس رضوی باعث شده است که تراکم و فشردگی بافت در بسیاری از مناطق اطراف باغ امام رضاع) کم تداعی شود. و پتانسیل توسعه و بهره‌گیری از فضاهای باز و شهری و پیوستن آن‌ها در سراسر حوزه به شکل یک شبکه سبز را مهیا نماید.

نقشه شماره ۱: موقعیت محدوده مورد مطالعه (authors)

نقشه شماره ۱: موقعیت منطقه دو در مشهد (authors)

مساحت کل باغ ۱۱۴ هکتار موقعیت محدوده به گونه ای است که با تعدادی از عناصر شاخص شهری. ورزشگاه آستان قدس، مرکز تعویض پلاک، مشهد مال و کارخانه قند آبکوه و از همه مهمتر حرم مطهر رضوی (به فاصله تقریبی ۵ کیلومتر از سایت) اشاره نمود. همچون حرم مطهر امام رضاع) و مراکز تجاری و... همجوار است. بر مبنای

تقسیم بندی طرح تفصیلی شهر مشهد به ۷ حوزه تقسیم شده است باغ ۱۱۴ هکتاری امام رضا(ع) به عنوان سایت هدف بازآفرینی در محدوده حوزه میانی غربی قرار گرفته است. براساس استنتاج‌های طرح‌های فرادست سایت مورد مطالعه و همچنین تأکید مصوبه شورای عالی معماری شهرسازی، بر روی این سایت، هرگونه تغییر کاربری در این باغ بزرگ ضروری اعلام شده است که این مهم می‌تواند به عنوان چارچوبی قانون در برنامه‌ریزی عملکردی باغ امام رضا(ع) و در چارچوب یک باغ شهری معیار برنامه‌ریزی عملکردی باشد.

تعیین و ارزیابی میزان ارجحیت معیارهای بازآفرینی عملکردی

در این پژوهش، ساختار سلسله مراتبی شامل چهار سطح است. سطح اول را هدف، سطح دوم را معیارهای اصلی، سطح سوم را معیارهای فرعی و سطح چهارم سناریوها (گزینه‌ها) تشکیل داده اند. در این تحقیق اوزان معیارها و گزینه‌ها بازآفرینی باغ امام رضا(ع) با از روش AHP مورد سنجش و ارزیابی قرار می‌گیرد. در مرحله اول، وزن دهی معیارهای اصلی به روش مقایسه دو دویی انجام گرفته است. ارجحیت هر یک از معیارها نسبت به یکدیگر بر اساس هدف امتیاز دهی شده اند. برای وزن دهی مذکور بر اساس مصاحبه و فرم‌های نظرسنجی به تعداد ۲۰ نفر از نظرات کارشناسان و صاحب نظران و نخبگان و متخصصین صاحب نظر شهرسازی بهره گرفته شده است، سپس براساس نرم افزار EC امتیاز نهایی هر کدام از معیارها مشخص گردیده است در ادامه بر اساس همین وزن‌ها ماتریس داده‌ها تهیه شده است. از این رو در مرحله نخست، برای اینکه گزینه‌ها نسبت به تک تک معیارها از لحاظ عملکردی امتیاز و وزن دهی دقیق و صحیح صورت گیرد هرکدام از معیارها بر اساس وجود همان فاکتور به زیر معیارهایی تقسیم بندی شده اند تا وضعیت گزینه، از لحاظ عملکردی نسبت به معیارها مشخص گردد. برای این کار، طبق استانداردهای موجود در این زمینه برای هر یک از زیر معیارها وزن‌هایی داده شده است سپس در ادامه بر اساس وزنهای مذکور ضریب گزینه‌ها تعیین شده است.

- سنجش وزن و تحلیل اثربخشی معیارهای بازآفرینی عملکردی باغ امام رضا(ع):

با هدف ارزیابی میزان اثرگذاری معیارهای بنیادین در بازآفرینی عملکردی باغ امام رضا(ع) در وزن دهی به معیارهای اصلی توسط خبرگان همان طور که در جدول ذیل مشاهده می‌شود، صورت پذیرفته است.

with respect to: Goal multifunction																			
1	tavanmand sazi ejteme	9	8	7	6	5	4	3	2	1	2	3	4	5	6	7	8	9	salamat mehvar
2	tavanmand sazi ejteme	9	8	7	6	5	4	3	2	1	2	3	4	5	6	7	8	9	eghtesad mehvar
3	salamat mehvar	9	8	7	6	5	4	3	2	1	2	3	4	5	6	7	8	9	eghtesad mehvar

جدول ۲: مقایسه زوجی معیارهای اصلی

Source: authors of Expert choice

پس از ساخت مدل در برنامه Expert Choice و ورود ماتریس‌های مقایسات زوجی، وزن معیارها بدست آمد. اولویت بندی ۳ معیار اصلی از نظر متخصصین به کمک نرم افزار Expert Choice نشان داده شده است.

نمودار ۳: بررسی اولویت‌بندی و اوزان معیارهای اصلی

Source: authors of Expert choice

همانطور که در جدول زیر (برگرفته از نمودار بالا) نیز مشاهده می‌شود، معیار توانمندسازی فرهنگی - اجتماعی با وزن نسبی ۰,۴۲۹ می‌تواند نقش برجسته تری در ارتقا و بازآفرینی عملکردی این باغ ایفا نماید. معیار سلامت محور با امتیاز مساوی با معیار قبل بیشترین اهمیت را دارد. بنابراین در بین معیارها اصلی بیشترین تاثیر در بازآفرینی عملکردی باغ امام رضا(ع) را خواهد داشت. معیار اقتصاد محوری به ترتیب با وزن نسبی ۰,۱۴۳ در اولویت و جایگاه بعدی قرار گرفته است.

جدول ۳: اولویت‌بندی معیارهای اصلی

اولویت	معیار	وزن
۱	توانمندسازی فرهنگی اجتماعی	۰,۴۲۹
۲	سلامت محوری	۰,۴۲۹
۳	اقتصاد محوری	۰,۱۴۳

Source: authors

- سنجش وزن و تحلیل اثربخشی زیرمعیارها در بازآفرینی عملکردی باغ امام رضا(ع):

۱- ارزیابی اثربخشی و وزن زیرمعیارهای توانمندسازی اجتماعی

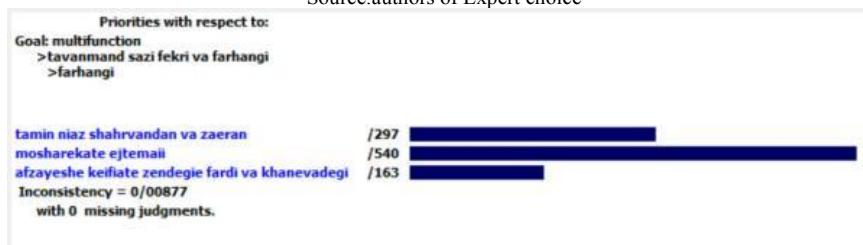
امتیازدهی به زیر معیارهای نهایی مولفه توانمندسازی اجتماعی (تامین نیاز شهروندان و زائرین، مشارکت اجتماعی، افزایش کیفیت زندگی فردی و خانوادگی، کارگاه‌ها و فضاهای آموزشی متعدد)، توسط خبرگان همان طور که در جدول ذیل مشاهده می‌شود، صورت پذیرفته است.

with respect to: farhangi (L: /750)

1	tamin niaz shahrvandan va zaerar	9	8	7	6	5	4	3	2	1	3	4	5	6	7	8	9	mosharekate ejtemai	
2	tamin niaz shahrvandan va zaerar	9	8	7	6	5	4	3	2	1	2	3	4	5	6	7	8	9	afzayeshe kefiate zendegie fardi
3	mosharekate ejtemai	9	8	7	6	5	4	3	2	1	2	3	4	5	6	7	8	9	afzayeshe kefiate zendegie fardi

جدول ۱۰: مقایسه زوجی زیر معیارهای نهایی معیار توانمندسازی فرهنگی اجتماعی

Source: authors of Expert choice

نمودار ۷: بررسی اولویت‌بندی و اوزان زیر معیارهای نهایی معیار توانمندسازی فرهنگی اجتماعی

Source: authors of Expert choice

همانطور که در جدول زیر (برگرفته از نمودار بالا) نیز دیده می‌شود، زیرمعیار مشارکت اجتماعی فرهنگی با وزن نسبی ۰,۵۴۰ بیشترین اهمیت را دارد. زیرمعیار تامین نیاز شهروندان و زائرین با وزن نسبی ۰,۲۹۷ در اولویت بعدی و زیرمعیار افزایش کیفیت زندگی فردی و خانوادگی با کمترین وزن ۰,۱۶۳ در رتبه آخر قرار دارد.

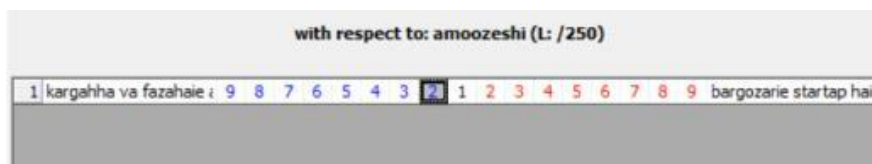
جدول ۱۱: اولویت‌بندی اوزان زیر معیارهای مولفه فرهنگی - اجتماعی

اولویت	زیر معیار	وزن
۱	مشارکت اجتماعی فرهنگی	۰,۵۴۰
۲	تامین نیاز شهروندان و زوار	۰,۲۹۷
۳	افزایش کیفیت زندگی فردی و خانوادگی	۰,۱۶۳

Source: authors of Expert choice

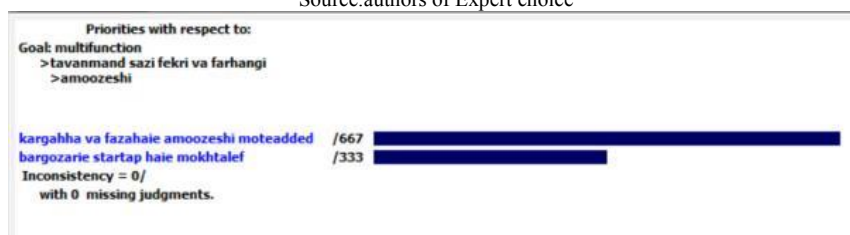
۲- ارزیابی اثربخشی و وزن زیرمعیارهای توانمندسازی فرهنگی

- امتیاز دهی به زیر معیارهای نهایی شاخص آموزشی (کارگاه‌ها و فضاهای آموزشی متعدد، برگزاری استارت‌آپ‌های مختلف) توسط خبرگان همان‌طور که در جدول ذیل مشاهده می‌شود، صورت پذیرفته است.

جدول ۱۲: مقایسه زوجی زیر معیارهای نهایی مولفه آموزشی معیار توانمند سازی فرهنگی اجتماعی

Source: authors of Expert choice

نمودار ۸: بررسی اولویت‌بندی و اوزان زیر معیارهای نهایی معیار آموزشی

Source: authors of Expert choice

همانطور که در جدول زیر (برگرفته از نمودار بالا) نیز دیده می‌شود، زیرمعیار کارگاه‌ها و فضاهای آموزشی مختلف با وزن ۰,۶۶۷ بیشترین اهمیت را دارد. بنابراین در بین دو (شاخص) بیشترین تاثیر را دارد. شاخص برگزاری استارت‌آپ‌های حوزه مختلف علمی فرهنگی با وزن نسبی ۰,۳۳۳ در اولویت بعدی در رتبه آخر قرار دارد.

جدول ۱۳ اولویت‌بندی اوزان شاخص زیر معیارهای مولفه آموزشی:

اولویت	زیر معیار	وزن
۱	فضاهای آموزشی دروس و فنون مختلف	۰,۶۶۷
۲	برگزاری استارت‌آپ‌های حوزه مختلف علمی فرهنگی	۰,۳۳۳

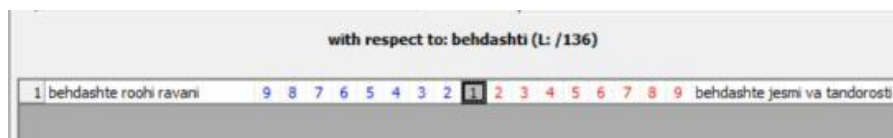
Source: authors of Expert choice

۳- ارزیابی اثربخشی و وزن زیرمعیارهای سلامت محوری

سلامت محوری از حمله معیارهای مهم و اثربخش در ارتقا عملگرید باغ امام رضا(ع) و شکل دهی به سناریوهای توسعه این باغ است. از زیر معیارهای اصلی این معیار بهداشت و فعالیت ورزشی و فراغت است که سبب میشود مراجعه کنندگان از بودن در هوای آزاد احساس شادمانی و سرزندگی و سلامت بیشتری خواهند داشت و با ایجاد

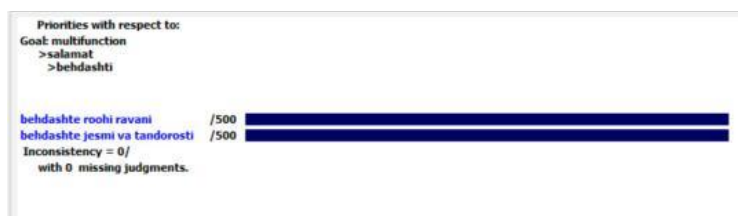
دسترسی‌ها و مسیرهای ویژه این مولفه‌ها را تقویت کند. همچنین بهداشت روحی و روانی و جسمانی افراد را حفظ کرده و ارتقا می‌دهد. امتیاز دهی به زیر معیارهای نهایی مولفه سلامت محوری (بهداشت روحی و بهداشت جسمی و تندرستی و سرزندگی، دسترسی) جدول ذیل مشاهده می‌شود، صورت پذیرفته است.

جدول ۱۴: مقایسه زوجی زیر معیارهای نهایی معیار سلامت محوری

Source: authors of Expert choice

پس از ساخت مدل در برنامه Expert Choice و ورود ماتریس‌های مقایسات زوجی، وزن معیارها بدست آمد. اولویت‌بندی زیر معیار نهایی مولفه سلامت از نظر متخصصین به کمک نرم‌افزار Expert Choice نشان داده شده است.

نمودار ۹: بررسی اولویت‌بندی و اوزان زیر معیارهای نهایی معیار سلامت محوری

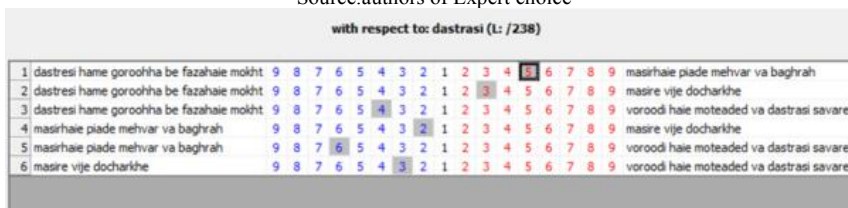
Source: authors of Expert choice

همانطور که در جدول زیر (برگرفته از نمودار بالا) نیز دیده می‌شود، زیر معیار بهداشت روحی و روانی و زیر معیار بهداشت جسمی و تندرستی با وزن نسبی یکسان ۰,۵۰۰ بیشترین اهمیت را دارد. بیشترین تاثیر را دارد.

جدول ۱۵: اولویت‌بندی اوزان زیر معیارهای مولفه حوزه بهداشت سلامت محوری

اولویت	زیر معیار	وزن
۱	بهداشت روحی و روانی	۰,۵۰۰
	بهداشت جسمی و تندرستی	۰,۵۰۰

Source: authors of Expert choice

جدول ۱۶: مقایسه زوجی شاخص‌های نهایی زیر معیار دسترسی مولفه سلامت محوری

Source: authors of Expert choice

پس از ساخت مدل در برنامه Expert Choice و ورود ماتریس‌های مقایسات زوجی، وزن معیارها بدست آمد. اولویت‌بندی شاخص‌های نهایی زیر معیار دسترسی در حوزه سلامت از نظر متخصصین به کمک نرم‌افزار Expert Choice نشان داده شده است.

نمودار ۱۰: بررسی اولویت بندی و اوزان زیر معیارهای نهایی مولفه دسترسی معیار سلامت محوری

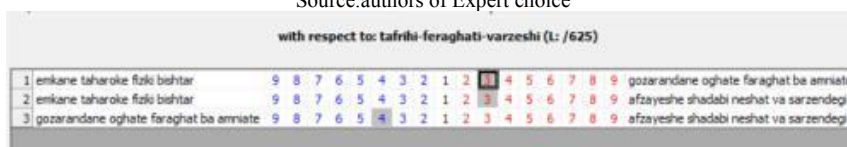
Source:authors of Expert choice

در جدول زیر (برگرفته از نمودار بالا) دیده می شود، شاخص زیرمعیار دسترسی، دسترسی همه گروه های اجتماعی به فضاهای مختلف با وزن ۰,۵۱۶ در الویت اول و مسیرهای ویژه پیاده راه و باغ راه و دوچرخه در الویت آخر اهمیت را دارد.

جدول ۱۷- اولویت بندی اوزان زیر معیارهای مولفه حوزه دسترسی سلامت محوری:

اولویت	زیر معیار	وزن
۱	دسترسی همه گروه های اجتماعی به فضاهای مختلف	۰,۵۱۶
۲	ایجادمسیرهای ویژه پیاده راه و باغ راه و دوچرخه	۰,۲۷۵

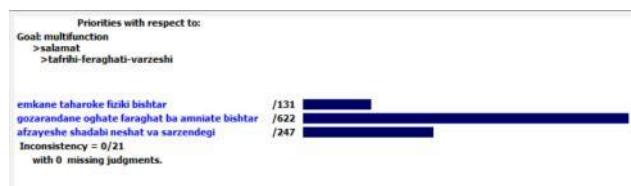
Source:authors of Expert choice

جدول ۱۸: مقایسه زوجی شاخص های نهایی زیر معیار تفریحی فراغتی ورزشی

Source:authors of Expert choice

پس از ساخت مدل در برنامه Expert Choice و ورود ماتریس های مقایسات زوجی، وزن معیارها بدست آمد. اولویت بندی شاخص های نهایی زیر معیار تفریحی فراغتی ورزشی در حوزه سلامت از نظر متخصصین به کمک نرم افزار Expert Choice نشان داده شده است.

نمودار ۱۱: بررسی اولویت بندی و اوزان زیر معیارهای نهایی مولفه فراغت معیار سلامت محوری

Source:authors of Expert choice

در جدول زیر (برگرفته از نمودار بالا) دیده می شود، شاخص زیرمعیار تفریحی فراغتی، گذراندن اوقات فراغت با امنیت بیشتر با وزن ۰,۶۲۲ در الویت اول و شاخص امکان تحرک فیزیکی بیشتر (زمین های ورزشی و بازی کودکان و بزرگسالان و...) با وزن ۰,۱۳۱ و افزایش شادابی، نشاط و سرزندگی با وزن ۰,۲۴۷ در الویت دوم قرار دارد.

جدول ۱۹: اولویت بندی اوزان زیر معیارهای مولفه حوزه سلامت محوری:

اولویت	زیر معیار	وزن
۱	گذراندن اوقات فراغت با امنیت بیشتر	۰,۶۲۲
۲	امکان تحرک فیزیکی بیشتر (زمین های ورزشی و بازی کودکان و بزرگسالان و...)	۰,۱۳۱
۳	افزایش شادابی، نشاط و سرزندگی	۰,۲۴۷

Source:authors of Expert choice

۴- ارزیابی اثربخشی و وزن زیرمعیارهای رویکرد اقتصاد محوری

امتیاز دهی به زیر معیارهای نهایی مولفه اقتصادمحوری (تنوع بخشی به فضاهای اجتماعی و فرهنگی، ایجاد فضاهای مکمل و پشتیبان، ایجاد اشتغال، افزایش درآمدهای پایدار و کاهش هزینه‌ها، کارآفرینی و مشارکت مردمی، تنوع بخشی به محصولات خانگی و صنایع دستی) توسط خبرگان همان طور که در جدول ذیل مشاهده می‌شود، صورت پذیرفته است.

with respect to: eghtesadi (L: /472)

1	jade eshteghal	9	8	7	6	5	4	3	2	1	2	3	4	5	6	7	8	9	afzaieshe daramadhaie
2	jade eshteghal	9	8	7	6	5	4	3	2	1	2	3	4	5	6	7	8	9	karafarini va mosharek
3	jade eshteghal	9	8	7	6	5	4	3	2	1	2	3	4	5	6	7	8	9	tanavo bakhshi mahsoi
4	afzaieshe daramadhaie	9	8	7	6	5	4	3	2	1	2	3	4	5	6	7	8	9	karafarini va mosharek
5	afzaieshe daramadhaie	9	8	7	6	5	4	3	2	1	2	3	4	5	6	7	8	9	tanavo bakhshi mahsoi
6	karafarini va mosharek	9	8	7	6	5	4	3	2	1	2	3	4	5	6	7	8	9	tanavo bakhshi mahsoi

جدول ۲۰: مقایسه زوجی زیر معیارهای نهایی معیار اقتصادمحوری:

Source: authors of Expert choice

پس از ساخت مدل در برنامه Expert Choice و ورود ماتریس‌های مقایسات زوجی، وزن معیارها بدست آمد. اولویت بندی زیر معیار نهایی مولفه اقتصادمحور از نظر متخصصین به کمک نرم‌افزار Expert Choice نشان داده شده است.

نمودار ۱۲: بررسی اولویت‌بندی و اوزان زیر معیارهای نهایی معیار اقتصاد محوری

Source: authors of Expert choice

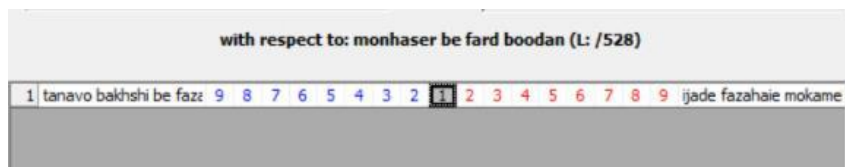
همانطور که در جدول زیر (برگرفته از نمودار بالا) نیز دیده می‌شود، شاخص زیرمعیار کارآفرینی و مشارکت مردمی با وزن ۰,۴۴۲ و زیرمعیار ایجاد اشتغال با وزن ۰,۴۰۵، تنوع بخشی به عرضه محصولات متنوع با وزن ۰,۰۹۵ و زیر معیار افزایش درآمدهای پایدار و کاهش هزینه‌ها با وزن ۰,۰۵۸، به ترتیب بیشترین تاثیر را دارد.

جدول ۲۱ اولویت‌بندی اوزان زیر معیارهای مولفه حوزه سلامت محوری:

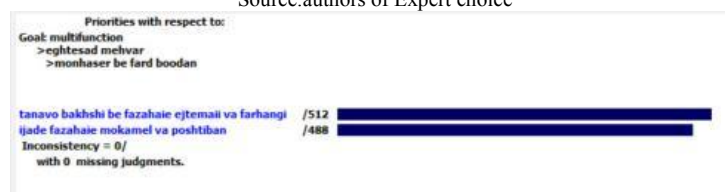
اولویت	زیر معیار	وزن
۱	کار آفرینی و مشارکت مردمی	۰,۴۴۲
۲	ایجاد اشتغال	۰,۴۰۵
۳	تنوع بخشی به محصولات خانگی و صنایع دستی	۰,۰۹۵
۴	افزایش درآمدهای پایدار و کاهش هزینه‌ها	۰,۰۵۸

Source: authors of Expert choice

-امتیازدهی به شاخص زیر معیارهای نهایی مولفه منحصر به فرد بودن مربوط به شاخص اقتصادمحوری (تنوع بخشی به فضاهای اجتماعی و فرهنگی، ایجاد فضاهای مکمل و پشتیبان)، توسط خبرگان همان طور که در جدول ذیل مشاهده می‌شود، صورت پذیرفته است.

جدول ۲۲: مقایسه زوجی شاخص زیر معیارهای منحصر به فرد بودن نهایی معیار اقتصادمحوری:
Source: authors of Expert choice

نمودار ۱۳: بررسی اولویت بندی و اوزان شاخص زیر معیار منحصر به فرد بودن معیار اقتصاد محوری:
Source: authors of Expert choice

همانطور که در جدول زیر (برگرفته از نمودار بالا) نیز دیده می شود، شاخص زیر معیار «تنوع بخشی به فضاهای اجتماعی و فرهنگی» با وزن ۰,۶۶۲ و زیر معیار «ایجاد فضاهای مکمل و پشتیبان» با وزن ۰,۱۳۱ به ترتیب بیشترین تاثیر را دارد.

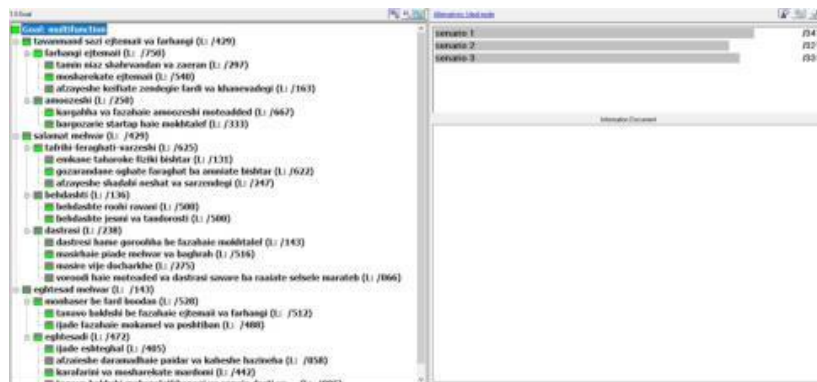
جدول ۲۳: اولویت بندی اوزان زیر معیارهای مولفه حوزه منحصر به فرد بودن مولفه اقتصاد محوری:

اولویت	زیر معیار	وزن
۱	تنوع بخشی به فضاهای اجتماعی و فرهنگی	۰,۶۶۲
۲	ایجاد فضاهای مکمل و پشتیبان	۰,۱۳۱

Source: authors of Expert choice

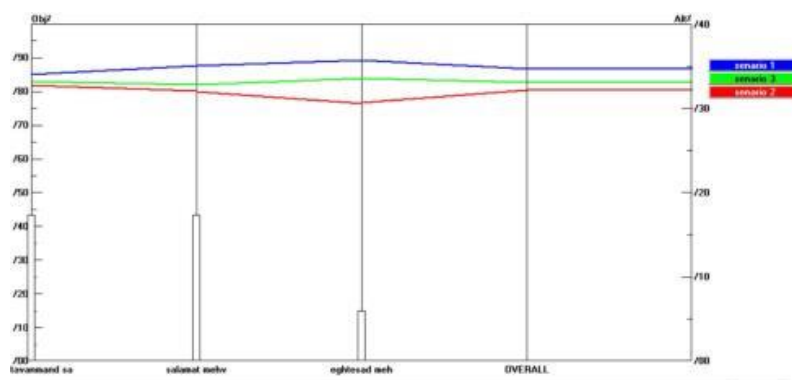
۵- اولویت بندی سناریوها بازآفرینی عملگر دی باغ امام رضا (ع)

در رابطه با وزنهای جداول هم مقایسه دو دویی بوده است در مصاحبه ها الویت بندی شده و وزنهای مقایسه دودویی نسبت به معیارها و زیر معیارها نسبت به هم حاصل شده چون هدف رسیدن به گزینه برتر بوده است. در مرحله اول معیارها با هم سنجیده و هر زیر معیار، معیار هم با خود دسته گروه خودش سنجیده میشود و بعد از آن سناریو شماره یک، یکی یکی با زیر معیارهایش بررسی میشود برای هر کدام از سناریوها هم به صورت تک به تک زیر معیارها با هم مقایسه میشود، در واقع آنها هم دودویی مقایسه میشود، در واقع یک به یک زیر معیارها و برای سناریوها مقایسه میشود، بعد از آن مجموع امتیازات و امتیازات قبلی که داده بودیم به معیارها و زیر معیارها باعث انتخاب گزینه برتر می شود.

تصویر شماره دو نمودار محاسبات نهایی سناریوها Source: authors of Expert choice

تمامی اوزان نهایی در نرم افزار اکسپرت چویس محاسبه شده است و نحوه محاسبه در شکل زیر نشان داده شده است. سناریو شماره یک در همه مقایسه‌ها بالاتر از بقیه بوده و همچنین سناریو سوم در مرحله دوم بوده و سناریو دوم هم در مرحله آخر با امتیازات پایین تری بوده است.

نمودار شماره ۱۴: نمودار نهایی وزن دهی و الویت سنجی سناریوها

Source: authors of Expert choice

Synthesis with respect to:

Goal: multifunction

Overall Inconsistency = /03

نمودار ۱۵ انتخاب گزینه نهایی ماخذ نمودارها: استخراج و تحلیل نگارنده از طریق نرم افزار (اکسپرت چویس)

Source: authors of Expert choice

تحلیل و جمع بندی سناریوها

با توجه به ارائه سه سناریو متفاوت در این بخش، به انتخاب گزینه برتر مبادرت می‌گردد. بدین منظور با توجه به معیارها و شاخص‌های ارائه شده در چارچوب نظری و همچنین اهداف و راهبردهای مشخص شده، گزینه‌ای که معیارهای مناسبی را برای بازآفرینی عملکردی دارد جهت نیل به اهداف به کار برده است به عنوان گزینه برتر انتخاب می‌گردد. بر این اساس ارزیابی مطابق با مولفه‌ها و معیارهای ارائه شده انجام می‌شود در نتیجه سناریو برتر، سناریو شماره یک می‌باشد.

- تحلیل و ارزیابی سناریو شماره یک

این سناریو دارای رویکرد فرهنگ و هنر و سلامت و اقتصاد است و همه مولفه‌های اصلی را به میزان لازم در برنامه‌ریزی جانمایی پهنه‌ها دارد. و مولفه‌های اصلی که نقش پررنگی تری در این سناریو دارد عبارت است: توانمند سازی فکری فرهنگی اجتماعی افراد که نیاز شهروندان و زائران را تامین میکند و مشارکت هر چه بیشتر آنان را در امور فرهنگی و اجتماعی در برمیگیرد و باعث افزایش کیفیت زندگی فردی و اجتماعی آنان میشود و همچنین پر رنگ بودن مولفه‌های حوزه سلامت که باعث شادابی هر چه بیشتر افراد شده و بهداشت جسمی و تندرستی آنان را تضمین میکند و به تحرک فیزیکی بیشتر آنان کمک میکند و به تناسب نقش بسیار مهم مولفه‌های اقتصادی در باغ که افزایش درآمدهای پایدار و کاهش هزینه‌ها و کارآفرینی را در بر دارد. در واقع ایجاد فضاهای اجرای برنامه‌های

فرهنگی و هنری (تئاتر، شاهنامه خوانی، جشنواره‌های اسلامی، فضای نمایش آثار هنرمندان و فرهیختگان، باغ کتاب) حمایت از تشکل‌های مردمی و آشنایی اقشار مختلف آنان با نخبگان و انجمن‌های حامی با اختصاص دادن فضاهایی در باغ و برگزاری جلسات مختلف از ضرورت‌های فرهنگی و اجتماعی ایجاد باغهای فرهنگی است در واقع ارایه خدمات فرهنگی، آموزشی هنری، نقش بسزایی در غنی سازی اوقات فراغت آنان دارد. که امکان تحقق فعالیتهای اجتماعی و تاکید بر پیشینه تاریخی و ذهنیت اجتماعی و افزایش حس مشارکت و احساس تعلق شهروندان و معرفی تاریخچه و هویت فرهنگی هنری کشور را دارد همچنین با فضاهای آموزشی مختلف در نظر گرفته شده که به طور مجزا به آموزش رشته‌های هنری، علمی، قرآنی میپردازد که وجود این نوع فضاها در باغ باعث رشد و بالندگی افراد و ایجاد انگیزه جهت یادگیری هرچه بیشتر مطالب میشود، به این علت که به علت وجود کارگاه‌های مختلف مهارت در نزدیکی این کاربری آموزشی انگیزه آنان را بیشتر میکند. بنابراین باغ امام رضا علاوه بر کارکرد تفریحی ورزشی عرصه‌ای برای فعالیتهای اجتماعی، فرهنگی، هنری، اوقات فراغتی، بهداشتی، اقتصادی در جهت ارتقا سطح کیفی و رضایت‌مندی آنان می‌گردد.

تصویر شماره سه توزیع فضایی عملکردها در سناریو شماره یک

Source:authors

-تحلیل سناریو شماره دو:

سناریو شماره دو دارای رویکرد سلامت محور است که مباحث تفریح و ورزش و بهداشت و دسترسی از زیر معیارهای این سناریو میباشد اختصاص دادن خدمات و امکانات این چنینی در باغ در کنار فضای سبز، به مراجعه کنندگان باعث آسایش خاطر مراجعه کنندگان شده و تجربه خاص و آرامش بخشی از حضور آنان در باغ را ایجاد می‌کند که با تعبیه غرفه‌های گیاهان دارویی در داخل این زون باعث ایجاد کارآفرینی می‌شود و دسترسی راحت افراد به گیاهان دارویی می‌شود. تحرک فیزیکی افراد را بیشتر میکند و شادابی و نشاط و سرزندگی را با ایجاد فضاهای ویژه رفاهی ورزشی و فراغتی برای آنان به ارمغان می‌آورد و اختصاص دادن فضاهای ویژه از جمله گلخانه‌ها و باغ راه‌ها، حس سرزندگی و بهداشت جسمی و روحی افراد را افزایش میدهد.

تصویر شماره چهار توزیع فضایی عملکردها در سناریو شماره دو

Source:authors

-تحلیل سناریو شماره سه:

سناریو شماره ۳ دارای مولفه‌های اقتصادی و فراغتی است که نقش پررنگ تری را نسبت به سایر معیارهای ذکر شده دارد، هدف از ایجاد چنین فضایی به کارگیری نیروی کار جوان محدوده مداخله و اشتغال زایی آنان و فروش آثار هنرمندان است و همینطور به فروش هر چه بیشتر محصولات باغی از جمله میوه‌ها و محصولات گیاهان دارویی باغ کمک ارزنده ای میکند و ارزش آفرینی این محصولات را چند برابر خواهد کرد، همچنین همزمان با فروش آثار فرهنگی که شامل سوغات و صنایع دستی هنرمندان خراسان است، باعث تنوع بخشی به این نوع محصولات شده و افزایش درآمدهای پایدار و کاهش هزینه‌ها را داشته باشد، این نوع آفرینش عملکردها در بهبود و اعتلای فرهنگ سرزمینمان و حفظ ارزشهای آن میتواند نقش به سزایی ایفا کند که این برنامه‌ریزی برای کل سایت در نظر گرفته شده است که همه اضلاع اربعه سایت را پوشش دهد. در این سناریو به علت وجود فضاهای خاص فراغتی و ورزشی باعث درآمد هرچه بیشتر فضای باغ از این نوع کاربری‌ها شده و شادابی و نشاط شهروندان و مراجعه کنندگان را تضمین خواهد کرد.

تصویر شماره پنج توزیع فضایی عملکردها در سناریو شماره سه

Source:author

نتیجه‌گیری و ارائه دستاورد علمی و پژوهشی

تلفیق عملکردی- فضایی کاربری‌های فرهنگی- علمی با تفریح و سرگرمی و روابط اجتماعی در یک بستر محیط زیستی امروز به رویکرد جدید در فضا سازی شهری تبدیل شده است. چرا که تامین سلامت جسمی و روحی شهروندان در گرو ایجاد زمینه‌ها و بسترهای مناسب برای انواع فعالیت‌های انتخابی و اجتماعی آنان در فضاهای عمومی و همه شمول شهری، است. امری که همزمان موجبات ارتقای کیفی و افزایش سرزندگی فضاهای شهری را فراهم می‌آورد و در عین حال، اثر بخشی اقتصادی در سرمایه گذاری‌های عمومی برای شهر را نیز، افزایش می‌دهد. شهر مشهد با بیش از سه میلیون نفر جمعیت و قریب به ۳۰ میلیون نفر جمعیت زائر و مسافر در سال از کلانشهرهای مذهبی جهان در دهه‌های اخیر و یکی از قطب‌های عمده گردشگری ایران است. علی‌رغم توسعه کالبدی- فیزیکی این کلانشهر، متاسفانه مطالعات و برنامه‌ریزی‌های کافی برای ایجاد زیرساختهای متناسب با ظرفیتهای گردشگری این کلانشهر زائر پذیر و حتی پاسخگویی به نیازهای ساکنین این شهر بزرگ به کفایت صورت نگرفته است. مجموعه باغ امام رضا (ع) به عنوان یک فضای موقوفاتی و اکولوژیک وسیع در شهر مشهد با مساحت ۱۱۴ هکتار از جمله ظرفیتهای کالبدی- فضایی شهر مشهد است که با توجه به ویژگی‌های موقعیت جغرافیایی مناسب، دسترسی مناسب، میتواند بستر مناسبی برای رویدادهای فرهنگی هنری اجتماعی ورزشی و فراغتی به عنوان باغ فرهنگ و هنر و مرکزی برای توسعه اقتصاد سلامت محور در شرق کشور باشد. در این پژوهش تلاش شد با گذاری کوتاه به موضوع، اهمیت و ظرفیت باغ ایرانی در ارتقا بخشی به کیفیت زیست شهری، و همچنین موضوع معاصر سازی آن برگرفته از برخی تجارب داخلی و خارجی، با انجام مصاحبه با مردم، صاحبان ایده، کارشناسان و برگزاری استارت‌آپ ویژه بازآفرینی عملکردی و برنامه‌ریزی با نگاهی جامع و شناختی دقیق از نیازهای شهروندان و زائران، گزینه‌های ممکن بازآفرینی عملکردی این باغ بررسی و و مورد ارزیابی قرار گیرد. این مهم یکی از نکات مورد توجه در بازآفرینی عملکردی مجموعه باغ امام رضا (ع) بوده است، بدین گونه که مراجعه کنندگان با حضور در این فضا به بسیاری از نیازها، هیجانانگیز و خواسته‌های خود پاسخ داده و همزمان با گذران اوقات فراغت امکان کسب مهارت، آموزش، مشاوره و... در این فضا وجود دارد. این امر با لحاظ نمودن پارامترهایی که افراد در ادراک خود از محیط باغ به دست می‌آورند سبب می‌شود تا باغ از مجموعه ای درخت ثمر به مکانی برای شکوفایی، بالندگی، ایجاد حس اعتماد به نفس، اشتغال، مشارکت مردمی تبدیل شود. بنابراین بازآفرینی عملکردی باغ امام رضا (ع) با باغ فرهنگ و هنر با رویکرد مکمل اقتصاد سلامت علاوه بر اینکه منظر و کالبد شهر را بهبود خواهد بخشید، سبب بهبود بخشی به بهداشت روان شهروندان و زائران نیز خواهد شد. در گزینه انتخابی، این باغ در مرکز استراتژیک شهر مشهد می‌تواند محیطی تفکر برانگیز و به دور از تنش بیافریند. در این نگاه باغ امام رضا (ع) از یک فضای تک عملکردی با بهره‌وری محدود، به عنوان فضایی مناسب جهت تقویت روحیه اجتماعی و مکانی مناسب برای ارتقا سطح عمومی نشاط و سلامت اجتماع و آوردگاهی زیست محیطی و سالم در برقراری تعاملات اجتماعی

و فرهنگی در فضای عمومی شهر معرفی خواهد شد. دستاوردهای این پژوهش را می‌توان در دو محور زیر جمع بندی نمود:

- حصول به یک چارچوب نظری بازآفرینی باغ‌های شهری

تاکنون مطالعات متعددی با رویکردهای مختلف و با تأکید بر بستر اکولوژیک باغ و پیوند آن با موضوع دیگر همچون، فرهنگ، سلامت، اوقات فراغت در داخل و خارج کشور صورت گرفته است که بخشی از آنها ریشه بازآفرینی فضاهای سبز شهری را معاصر سازی بستر چارچوب موضوعی «گذران اوقات فراغت» جستجو می‌کردند نظیر پژوهش (alizadeh, 2019) و همکاران، مثنوی و همکارانش (۱۳۹۳)، لطفی زاده (۱۳۹۵) و ویچ و همکاران (۲۰۱۷) و نیز (2010 falahat). دسته‌ای دیگر از محققین در بازآفرینی بر نگاه حکمی و عرفانی معماری باغ و نقش آن بر بازآفرینی باغ معاصر در اتصال به سنتهای معماری و شهرسازی باغ ایرانی تأکید داشتند که می‌توان به پژوهشهایی چون (ansari, 1995) و (soltanzadeh, 1999) و (mansorkiyayi, 2015) اشاره کرد. آنچه می‌توان به عنوان یکی از دستاوردهای پژوهش حاضر از آن یاد کرد تلاش در جهت اتصال دو دیدگاه مدرنیستی در بازآفرینی باغ با رویکرد اوقات فراغت و ارتقا بهره‌وری اقتصادی فضای شهری است و در سوی دیگر توجه ویژه‌ای است که این پژوهشی به عنصر «فرهنگ» در اقسام مختلفش به عنوان بستر غنابخشی به فعالیتها و عملکردهای باغ معاصر در برقراری پیوند میان گذشته و حال دارد و این مهم در قالب یک چارچوب پژوهشی نسبتاً جامع با محوریت سه مولفه فرهنگ با عملکرد «توانمندسازی اجتماعی و فرهنگی»، اقتصاد با عملکرد «خودکفایی پایدار اقتصادی مجموعه باغ» و سلامت با عملکرد «فراغت، بهداشت، ورزش در ارتباط با طبیعت» نمود یافته است.

- شناسایی ارجحیت خبرگان شهری در بازآفرینی عملکردی در باغ امام رضا(ع)

مطالعات و پیمایشهای میدانی و مصاحبه‌ها با گروه‌های ذینفع و ذینفوذ در بازآفرینی عملکردی و نقش دهی جدید به باغ امام رضا(ع) اگرچه نقش مولفه‌های مستخرج از چارچوب نظری برگرفته از مطالعات تطبیقی و پژوهشهای موردی بر روی باغهای شهری در کشور و ایران را تأیید کرد اما این پژوهش نشان داد که از نظر استفاده کنندگان از فضا بویژه مجاوران و زائران، مولفه‌های اقتصادی، سلامت محوری و فرهنگی اجتماعی از درجه و وزن یکسانی در بازآفرینی باغ برخوردار نیستند. به تعبیر دیگر از نظر مردم مولفه‌های سه گانه بازآفرینی باغ امام رضا(ع) در سطح متفاوتی از ارجحیت قرار دارد و این نکته‌ای است که هم در ترسیم سناریوها و هم طراحی و معماری باغ و نیز برنامه اقتصادی آن می‌بایست مورد توجه ویژه قرار گیرد. در این پژوهش با هدف ارزیابی میزان اثرگذاری معیارهای بنیادین در بازآفرینی عملکردی باغ امام رضا(ع) وزن دهی به معیارهای اصلی توسط خبرگان صورت پذیرفت. مطالعات نشان داد خبرگان و مسئولین در وزن دهی به مولفه‌های اثرگذار بر بازآفرینی باغ امام رضا(ع) با وزن نسبی ۰,۴۲۹، تأکید بیشتری بر مولفه توانمندسازی فرهنگی - اجتماعی در طراحی و بهره‌برداری باغ داشتند که با توجه به موقوفه بودن این باغ و قرار داشتن مالکیت آن در اختیار آستان قدس رضوی و همچنین نیاز به فضاهای فرهنگی -

اجتماعی در منطقه ۲ شهر مشهد این موضوع قابل پیش بینی بود. از سوی دیگر در میان ابعاد مختلف مولفه‌های توانمندسازی اجتماعی - فرهنگی در بازآفرینی باغ امام رضا (ع) آنچه بیشتر مورد تأکید خبرگان قرار داشت، زیرمعیار «جلب مشارکت اجتماعی فرهنگی» با وزن نسبی ۰,۵۴۰ در قالب یک سیاست اجرایی در بازآفرینی باغ مد نظر قرار داشت و پس از این زیرمعیار «پاسخگویی به نیازهای فرهنگی - اجتماعی شهروندان و زائرین» با وزن نسبی ۰,۲۹۷ و در نهایت «افزایش کیفیت زندگی فردی و خانوادگی» در ردیف سایر ابعاد مهم و موثر در دیدگاه خبرگان در بازآفرینی مجموعه مورد نظر است. همچنین در رویکرد توانمندسازی فرهنگی نیز خبرگان در معاصر سازی باغ، تأکید ویژه ای بر تخصیص فضاهای فرهنگی به محلی برای برگزاری کارگاه‌ها و فضاهای آموزشی مختلف با وزن ۰,۶۶۷ ابرار نمودند. ارزیابی اثربخشی و وزن زیرمعیارهای سلامت محوری نقش آنها در بازآفرینی باغ نشان داد از نظر خبرگان هر دو مولفه سلامت و بهداشت روحی و روانی و نیز بهداشت و سلامت جسمی و تندرستی، با وزنی معادل (۰,۵۰۰) نقشی مهم و در عین حال برابر در تخصیص فضاها و عملکردهای باغ دارد. و در انتها ارزیابی اثربخشی و وزن زیرمعیارهای رویکرد اقتصاد محوری از منظر خبرگان و متخصصین امر حاکی از این بود که زیرمعیار کارآفرینی با مشارکت حداکثر مردمی با وزن ۰,۴۴۲ از جمله محورهای است که می بایست در حوزه اقتصاد و بهره وری این باغ مورد توجه قرار گیرد.

طرح گزینه‌های بازآفرینی عملکردی در باغ امام رضا (ع) و انتخاب سناریوی برتر

ارزیابی گزینه‌های متفاوت با رویکرد مختلف در بازآفرینی باغ امام رضا (ع) با اتکا سه دسته معیار و مجموعه ای از زیر معیارها، نشان داد از بین گزینه‌های بازآفرینی «رویکرد فرهنگ و هنر و سلامت و اقتصاد» در باآفرینی باغ امام رضا (ع) از جایگاه ویژه ای برخوردار است. این گزینه همه مولفه‌های اصلی را به فراخور مکان در برنامه‌ریزی و جانمایی پهنه‌ها در خود جای داده است. مولفه‌های اصلی که نقش پر رنگی تری در این سناریو دارد عبارتند از «توانمند سازی فرهنگی اجتماعی» افراد که نیاز شهروندان و زائران را تامین میکند و مشارکت هر چه بیشتر آنان را در امور فرهنگی و اجتماعی در برمیگیرد و باعث افزایش کیفیت زندگی فردی و اجتماعی آنان میشود. همچنین پر رنگ بودن مولفه‌های حوزه «سلامت» که باعث شادابی هر چه بیشتر افراد شده و بهداشت جسمی و تندرستی آنان را تضمین میکند و به تحرک فیزیکی بیشتر آنان کمک میکند و به تناسب نقش بسیار مهم مولفه‌های «اقتصادی» در باغ که افزایش درآمدهای پایدار و کاهش هزینه‌ها و کارآفرینی را در بر دارد. در واقع ایجاد فضاهای اجرای برنامه‌های فرهنگی و هنری (تئاتر، شاهنامه خوانی، جشنواره‌های اسلامی، فضای نمایش آثار هنرمندان و فرهیختگان، باغ کتاب) حمایت از تشکلهای مردمی و آشنایی اقشار مختلف آنان با نخبگان و انجمن‌های حامی با اختصاص دادن فضاهایی در باغ و برگزاری جلسات مختلف از ضرورت‌های فرهنگی و اجتماعی ایجاد باغهای فرهنگی است در واقع ارایه خدمات فرهنگی، آموزشی هنری، نقش بسزایی در غنی سازی اوقات فراغت آنان دارد. که امکان تحقق فعالیتهای اجتماعی و تاکید بر پیشینه تاریخی و ذهنیت اجتماعی و افزایش حس مشارکت و احساس تعلق شهروندان و معرفی تاریخیچه و هویت فرهنگی هنری کشور را دارد همچنین با فضاهای آموزشی مختلف در نظر گرفته شده که

به طور مجزا به آموزش رشته‌های هنری، علمی، قرآنی می‌پردازد که وجود این نوع فضاها در باغ باعث رشد و بالندگی افراد و ایجاد انگیزه جهت یادگیری هرچه بیشتر مطالب می‌شود، به این علت که به علت وجود کارگاه‌های مختلف مهارت در نزدیکی این کاربری آموزشی انگیزه آنان را بیشتر می‌کند. بنابراین باغ امام رضا علاوه بر کارکرد تفریحی ورزشی عرصه‌ای برای فعالیت‌های اجتماعی، فرهنگی، هنری، اوقات فراغتی، بهداشتی، اقتصادی در جهت ارتقا سطح کیفی و رضایت‌مندی آنان می‌گردد.

References

- Alizade.(2019)Performance Improvement Strategies of Leisure Spaces in Sanandaj View Entertainment Complex.[in persian] aminzadeh,behnaz.(2019). Identification of urban centers using urban activities and functions (research sample of urban centers of Tabriz metropolis) Bagh Nazar Scientific Research Journal Volume 16, Number 70, April 2015, P.17-30).[in persian]
- Alizadeh,k.(2003) effect of tourist peresence on environmental resources of tarigha section of mashhad.journal of geographical research,volume 35,no.1,pp.1-23.
- Daneshdost,yagjob.1984.iranian garden. National University of Iran, Quarterly Journal of Works, No. 18 and 19, pp. 208-220.[in Persian]
- Darab ,diba.ansari, mojtaba.1995. Persian Garden, Proceedings of the First Congress on the History of Architecture and Urban Planning of Iran, Tehran. Revival based on culture and leisure, introduction of a conceptual framework for reviving the declining areas of urban centers ", authors Razieh Mousavi Khorshidi, Faculty of Architecture and Urban Planning, Shahid Beheshti University, Marjan Sadat Nemati Mehr, Faculty of Architecture and Urban Planning, Shahid Beheshti University.[in Persian] .
- Darabinezhad,mostafa.kavyani,ariya.2003 Examining today's parks in accordance with the pattern of the Iranian garden and presenting this pattern in the system of new cities is a case study of the Tehran Dialogue Park.[in Persian].
- Falahat, mohammad sadegh. Kalami.maryam.2010 The effect of urban open spaces on the quality of citizens' leisure time ", Urban Management Quarterly, No. 22.[in Persian]..
- Heydarnataj, v ,(2001)Study and compilation of criteria and criteria for garden and park design based on the Iranian garden model, dissertation .[in Persian].
- Hosseini, akram.mohammadzade akram2014. Investigating how to apply the Iranian garden model as a public-urban space is a way to revive the Iranian garden by using the technique of hierarchical analysis process ", Naghsh Jahan Monthly. Fourth Year, No. 3.[in Persian]
- Kiani ,akbar.nasiri, eghbal2012 The public spaces of the city and their role in the mental health of citizens from the perspective of urban planning »National Conference on Architecture, Restoration, Urban Development and Sustainable Environment.[in Persian].
- Lecht, John, (1998), "Pierre Bourdieu, Structuralist Thinker", Translator: Mohsen Hakimi, Culture of Development, No. 35 and 36. .[in Persian].
- Lynch1960The Image of the City", translated by Dr. Manouchehr Mazini, University of Tehran Press.
- Moslehi ,Maryam.rafati, mahsa.ahmadi akram.2014 Investigating the Effects of Green Space on Human Communities: Physical Activity, Physical Mental Health, and Accident Reduction Human and Environment Quarterly, No. 30.[in Persian]..
- Mansorkiyayi , adeleh. Nemati parvane.2015 Recognition of Iranian Garden Patterns in Contemporary Gardening ", International Conference on Civil Engineering, Architecture, Minister of Urban Development, Tabriz, Permanent Secretariat.[in Persian]..
- Mansori ,seyed amir 2005 An Introduction to the Aesthetics of the Persian Garden Quarterly Bagh Nazar, no3.[in Persian].
- Pakzad.2007 "City TV: What Kevin Lynch Understands", New Journal Journal Article, No. 18 .[in Persian].

- Soltanzade, hossein 1999 Continuation of the design of the Persian Garden in Taj Mahal ", " Minister of Cultural Research, Tehran, Fifth, National Cultural Heritage Organization, Tehran. [inPersian].
- Shahcheraghi, azade.2010. Campus Paradigms An Introduction to Recognizing and Recreating the Iranian Garden ", Jahad Daneshgahi Publications, Tehran Branch.[in Persian].
- Shahcheraghi, azadeh2010c ity Identity, Scientific-Research Quarterly No. 20, pp. 19-34.[in Persian].
- Sheybani, Mahdi .zolfagharzade hasan.gotb zade fateme.2014The course of Iranian gardening over time (contemporaryization of Iranian garden with the use of structural themes) », Urban Planning of Imam Khomeini University.[in Persian].
- Statistics of Mashhad city, 2006 and 2011.[in persian]
- Sadat alavi Ashkezari,fateme. saber nezhad, zhale.bodaghpor,siamak. (2018) . Explaining the characteristics and components of socialization of social spaces in Tehran (a case study of social and public complexes of Abbasabad lands) Human geographic research volume16 ,issu70,p.17-30 .[in persian]
- Velayati,saadollahi,2000 geographical researches Journalvolume 6,mashhad city. Article,p54

Internet resource

zone2mashhad.ir

Functional Recreation of Imam Reza Garden Collection with Culture, Health and Economic Approach *

Qadir Siami

Faculty of member in Urban Planning, Imam Reza International University, Mashhad, Iran

Elham Ziaee *

M.A. of Urban Planning Student, Imam Reza International University, Mashhad, Iran

---

Abstract

Today, creating leisure time complexes with integrated cultural, educational, recreational and health-related approaches has become an important strategy in the management and planning of the world's cities. The Garden of Imam Reza (AS) is one of the 114 hectares of Astan Quds Razavi ecological endowment in Mashhad which can maintain its original function and serve as a social, health and economic center for citizens and even pilgrims. Be it. The method of this study is analytical-descriptive with assessment and evaluation approach. The analytical tools of this study were Expert Choice software for measuring the weight and effectiveness of variables affecting the recreation of Imam Reza (AS) garden. The technique used in this study is to select the scenarios and the optimal performance of the AHP. The findings of this study show that among the three (Alternative) recreation of Imam Reza's Garden (Option one) (Culture and Art garden with Health Economics Complementary Approach) with 0.347 had higher priority for functional recreation. The results of this need-based and feasibility study show that the Imam Reza (AS) garden complex, which is currently only used as a fruitful garden in the strategic location of Mashhad, currently using only its horticultural products, has this unique capacity. Able to provide an environment for leisure, entertainment and sport for different groups of urban and pilgrims and travelers as well as a base for the production, display and delivery of artistic and cultural products and services, Dynamic in the area of health economics also plays a role.

Keyword: Functional recreation, Leisure, culture- social and Economic,health, Imam Reza Garden (as). Mashhad

---

---

* (Corresponding author) elhamziaie@hotmail.com